

Тиждень без Національного радіо

Любов ГОЛОТА

Попереднє число “Слова Просвіти” ми відкрили листом нашого читача Олексія Максюті, який проживає в одному з хуторів Павлоградського району на Дніпропетровщині. Нечисленні мешканці Зеленої Долини позбавлені магазину, пошти, аптеки, школи, лікарні, а з першого дня цього року — ще й передач Національного радіо. Готуючи лист колишнього шахтаря із Західного Донбасу до друку, я й не здогадувалася, що того ж дня, 5 лютого 2013 року, буде припинено ефірне мовлення практично всіх каналів Національного радіо: “Культура” — повністю, “Промінь” — повністю, Перший канал залишився на 32-х FM-передавачах.

Намагаючись налаштуватися на потрібну хвилю, весь тиждень клацала перемикачем свого приймача — то потюпаючи, то виринаючи із радіокакофонії, що розпалошилася в дуже умовно українському радіоефірі. З благоволення Національної ради, яка щедро розподіляє частоти і мало переймається якістю радіопродукту, в ефірі забавляються ведучі ранкових і вечірніх шоу, зранку до ночі лунає пострадянська і ностальгічно радянська музика (українські пісні майже або зовсім відсутні), розважальні та вітальні програми пересипані сленгом, жартами на грані фолу і — незрідка — причинним реготом ведучих, які, очевидно, вважають, що саме так і є “драйвово та прикольно” (з лексики одного з журналістів “...радіо”, чий передавач встановлений на вежі КРТПЦ...)

Шкода говорити, що мова цих радіовисилань — російська або — в режимі “Штепсель-Тарапунька”. Навіть “Голос столиці” всі ремарки подає російською, а репортажі та інформація — українською, очевидно, зглядаючись на ще не остаточно підкорених аборигенів. Паралельно я ще й відстежувала телеефір і газетні публікації: що ж там говорить та пишеться про те, що з ефіру зникли три українські канали. Не більше, ніж про відсутність коштів і про обіцянку прем’єра допомогти. Заступниця голови Національної ради бадьоро порадила НРКУ йти в ногу з вимогами часу, оптимізуватися та шукати суголосних тим вимогам методів діяльності. Біжучий рядок на підверстку інформаційних програм пробіг на каналах, що вважають себе об’єктивними і навіть опозиційними. Чітко й однозначно прозвучав голос Миколи Томенка, голови комітету ВР. Час від часу від слухання радіо і перегляду телеефірів мене відволікали десятки дзвінків: схвилювані голоси закликали організуватися й виходити на акції протесту під будівлю Кабміну й Адміністрації Президента... Вже за день-другий інформація про радіо, що мовчить, зникла з топ-новин, її витіснила “шалено-цікава новина” про ліквідацію нелегального секс-шоу на Печерській площі та індивідуальні депутатські унітази з коментарями психологів.

І все ж, 11 лютого, відповідно до доручення прем’єр-міністра Миколи Азарова Міністерству фінансів щодо збільшення видатків на трансляцію телерадіопрограм, вироблених для державних потреб, концерн радіозв’язку, радіомовлення і телебачення відновив ефірне мовлення на трьох каналах Національної радіокомпанії. Перший, “Промінь”, “Культура” з’явилися в ефірі. Чи надовго? Коли Концерн РРТ знову вимкне передавачі? Чи є сподівання, що державне українське мовлення завжди буде в ефірі, і то — по всій Україні? Чи чують Національне радіо на Донбасі, в Галичині, в Криму? Чи зможуть почути державну радіохвилю в Зеленій Долині і ще в тисячах сіл, приречених на вмирання в забутті і глухоті?

Як свідчать мої приватні дослідження протягом “тижня без Національного радіо”, нам, його слухачам, варто покладатися на самих себе. Відтак — не мовчати. Редакція “Слова Просвіти” звертається до всіх просвітян із проханням зголоситися до редакційного опитування: “Інформаційний простір України: що в ефірі?” Які передачі слухаєте? Якою мовою звучать радіовисилання? Чи задоволені Ви музикою, яку Вам пропонують, якістю інформації, чи відображає український радіопростір реалії українського життя? Чи готові брати участь у громадській ініціативі “Повернемо Україні українське радіо” і що пропонуєте для цього. Не будьмо байдужими — будьмо разом!

фото Євгена Букета

Тарас АВРАХОВ:

«Для єдиного в країні державного мовника частотного ресурсу нема»

6 лютого 2013 року головний редактор “Слова Просвіти” зустрівся із генеральним директором Національної радіокомпанії України Т. Г. АВРАХОВИМ, аби транслювати йому запитання, з якими зверталися до редакції люди, стурбовані припиненням ефірного мовлення всіх каналів Національного радіо.

— Тарасе Григоровичу, що нині переживає Національна радіокомпанія? Держава не хоче чи не може фінансувати й утримувати структуру, яка виробляє 100 % власного продукту і яка мала б покривати 100 % української території? Що трапилося?

— У Вашому запитанні є відповідь. Реально ситуація на даний момент така: від 5 лютого припинено ефірне мовлення практично всіх каналів Національного радіо. Заборгованості немає, коштів мало б вистачити до 1 квітня. Але припинено мовлення усіх УКХ-передавачів, середньохвильових передавачів і є проблема навіть із FM-передавачами. Державний комітет із телебачення і радіомовлення довів до нас цифру (ідеться про державне фінансування. — Авт.) на трансляцію ефірного мовлення каналів на цей рік. Ці кошти шонайменше в кілька разів менші від тих, що ми мали минулого року. І їх вистачає виключно на роботу 32 FM-передавачів. Ось такий документ “до виконання”. Порадившись, ми вибрали з усього ресурсу ефірного найбільш цінне і всі фінансові зусилля спрямували на Перший канал.

Щодо дрого мовлення. Провайдер цієї послуги “Укртелеком” повідомив нам, що (цитую з листа): “товариство з обмеженою відповідальністю закінчило роботи до 1.02.13 із забезпечення приймання Першої програми українського радіо каналами до радіотрансляційних вузлів, які приймали програму тільки з ефіру”. Іншими словами, вони нас запевнили в тому, що немає прямої прив’язки до УКХ-передавачів, бо ми і з супутника, і в Інтернеті мовимо. Отже, ніні ми реально зберігаємо те, що треба зберегти, бо втрачимо ліцензії на перспективу — FM. УКХ виключене. Через це в деяких регіонах виникли проблеми. “Укртелеком” запевняє, що найближчим часом їх ліквідує. От така історія. Але це — історія в історії. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення за весь час свого існування, вирішуючи питання на користь комерційних мовників, не спромоглася виділити частотний ресурс для Національної радіокомпанії. Наразі ми маємо мовлення в трьох обласних центрах і — все. Їхні пояснення полягають у тому, що для комерційних мовників знаходив-

ся ресурс і віднаходиться тепер, як свідчать результати останнього конкурсу. А для єдиного в країні державного українського мовника частотного ресурсу нема! Вони не бачать цього мовника в ефірі, через це і не дають частоти. Пояснюють, що не можуть зарезервувати для державного мовника в FM-діапазоні мережі, відсилають нас на цифру і ще кудись. Дають дуже багато пояснень, вони всі в ефірі, посилаються на все, що завгодно: якщо ти шукаєш причину до відмови, то ти її знаходиш. Або відмовляєш просто так. У нас було і так, і сяк.

Це позиція державної установи, її ставлення до державного мовника. Якщо прописаний у Конституції орган вважає, що державний мовник повинен бути в ефірі, він зробить для цього все можливе. Так відбувається в усіх країнах Європейської мовної спілки, членами якої ми є. Починаючи від Росії, закінчуючи Португалією. Виняток — Україна. Тільки в нашій державі не знайшлося частотного ресурсу в FM-діапазоні для національного мовника.

— Раніше, завдяки проводовому радіо, а на початку 1991 року було 18–19 мільйонів радіоточок, радіо слухали і в містах, і в селах.

— Зараз неповних два мільйони. Збереглися в основному в місті.

Закінчення на стор. 3

Геть від кремлівського ярма!

ЗВЕРНЕННЯ

Народного Комітету Захисту України до Президента України Віктора Януковича

Ми, члени Народного Комітету Захисту України і ті, хто підписався під цим Зверненням, перейняті тривогою за долю нашої Батьківщини у зв'язку з Вашими намірами, попри власні передвиборні обіцянки, зламати підтримуваний суспільством і закріплений законодавчо курс України на європейську інтеграцію.

Три роки правління керованого Вами режиму ознаменувалися зрадою національних інтересів України і системними порушеннями прав та основоположних свобод людини, внаслідок чого вся країна та більшість її громадян виявилися приреченими на жалюгідне існування в атмосфері політичних репресій, економічної сваволі олігархічних кланів і міжнародної ізоляції.

Виявились примарними сподівання одержати дешевий газ ціною стратегічних поступок у військово-політичній, економічній і гуманітарній сферах на користь Росії. Ці поступки лише захопили її керівництво до нових вимог, ключовою серед яких є вимога повномасштабного приєднання України до Митного союзу.

Членство у Митному союзі, який є складовою частиною Євразійського Союзу, під вивіскою котрого Москва планує фактично відновити СРСР, безповоротно позбавить Україну європейської цивілізаційної перспективи і знищить її як незалежну державу.

Ваші заяви про те, що майбутнє об'єд-

нання з Росією, Казахстаном та Білоруссю носить суто економічний характер, не відповідають дійсності. Загроза відновлення тоталітарної Російської неоімперії сьогодні серйозно непокоїть світ, оскільки своїх реваншистських амбіцій не приховує Президент РФ В. Путін, який відверто заявляє про намір розвивати не лише економічну, а й політичну, військову, гуманітарну інтеграцію в рамках структур, у яких домінує Росія.

Курс на членство в Митному союзі означає втрату Україною національного суверенітету, економічно та політично згубний для українського суспільства. Це — зрада українського народу, який підтримує європейську інтеграцію України. Це стосується і виборців Партії регіонів, яким також обіцяли саме європейську, а не євразійську інтеграцію.

З метою виправдання і легітимізації входження України до Митного союзу Вами та Вашими поплічниками готується референдум. У нас немає жодного сумніву, що керований Вами режим сфальшує його

результати так само, як були сфальшовані результати парламентських виборів 2012 року. До того ж сам Закон “Про всеукраїнський референдум”, за яким Ви збираєтесь організувати цей процес, був ухвалений на порушення Конституції України та Закону України “Про Регламент Верховної Ради України”, а відтак є нікчемним і не може застосовуватись.

Єдиний референдум, який сьогодні відповідає волі українського народу, — це референдум щодо негайного припинення Ваших повноважень на посаді Президента як особи, що через антинародну, антиукраїнську політику та узурпацію влади втратила легітимність і моральну підтримку суспільства.

Будь-яка Ваша спроба втягнути Україну до Митного союзу і/або запровадити зміни конституційного ладу держави у спосіб, не передбачений діючою Конституцією України, стане початком нового Майдану для усунення Вас із посади.

2 січня 2013 р., Київ

ЗАКЛИК

Народного Комітету Захисту України

щодо підтримки громадянської ініціативи “Геть від кремлівського ярма!”

Український народ опинився у смертельній небезпеці: нинішній режим намагається втягнути Україну до Митного союзу та у нелегітимний спосіб змінити її конституційний лад.

Виходячи із загрози демократії та державності України, Народний Комітет Захисту України закликає опозиційні парламентські та позапарламентські партії, патріотичні громадські організації, весь український народ приєднатися до громадянської ініціативи “Геть від кремлівського ярма!” та долучитись до організації її всенародної підтримки.

Народний Комітет Захисту України

— від імені української громадськості

28 січня 2013 р., м. Київ

СПИСОК

громадян, які підписали Звернення Народного Комітету Захисту України до Президента України від 2 січня 2013 р. “ГЕТЬ ВІД КРЕМЛІВСЬКОГО ЯРМА!”

нині містить понад сімсот персоналій. Із зрозумілих причин (великий об'єм матеріалу) ми не можемо подати тут усі імена — залишаємо тих, хто були ініціаторами звернення та просвітян, які його підтримали. Просимо читачів “Слова Просвіти” та всіх просвітрян здійснити свій громадянський чин і підписатися до підписантів.

Дмитро ПАВЛИЧКО, координатор НКЗУ, письменник, Герой України; Іван ДЗЮБА, літературознавець, академік НАН України; Левко ЛУК'ЯНЕНКО, Надзвичайний і Повноважний Посол України, Герой України; Володимир ВАСИЛЕНКО, доктор юридичних наук, професор, Надзвичайний і Повноважний Посол України; Олександр ДАНИЛЮК, адвокат, правозахисник, генеральний координатор податкового Майдану (2010), керівник Всеукраїнського центру сприяння підприємницькій діяльності; Юрій ДОРОШЕНКО, публіцист, заслужений журналіст України; Євген ГІРНИК, заступник голови Української Всесвітньої Координаційної Ради; Богдан ГОРИНЬ, журналіст, мистецтвознавець, народний депутат України 1-го і 2-го скликань; Юрій МУШКЕТИК, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка, Герой України; Мирослав ПОПОВИЧ, філософ, академік НАН України; Олександр СКІПАЛЬСЬКИЙ, генерал-лейтенант; Олег ЧОРНОГУЗ, письменник, заслужений діяч мистецтв України; Валерій ШЕВЧУК, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка; Василь ШКЛЯР, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка; Юрій ШЕРБАК, письменник, Надзвичайний і Повноважний Посол України; Наталія ОСЬМАК, інженер, дочка президента

УГВР (м. Київ); Дмитро ПИЛИПЧУК, письменник, науковий і літературний редактор; В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ, доктор філологічних наук, професор, почесний президент Національного університету “Києво-Могилянська академія”, Герой України; Ярослав ЯЦКІВ, академік НАН України, президент Української астрономічної асоціації; Павло ГРИЦЕНКО, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України; Дмитро ГНАТЮК, співак, народний артист України, академік Національної академії мистецтв України, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка; Анатолій ПАЛАМАРЕНКО, н. а. України, Герой України; Анатолій МОКРЕНКО, н. а. України, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка, професор; Іван ЗАСЦЬ, народний депутат України п'яти скликань, міністр екології та природних ресурсів України (2000—2001), перший заступник голови УНП; Роман КРУЦИК, народний депутат України 2-го скликання, голова Київської міської організації Українського добровільного історико-просвітницького правозахисного благодійного товариства “Меморіал” ім. В. Стуса; Степан ХМАРА, правозахисник, колишній політв'язень, голова Всеукраїнського комітету захисту політв'язнів, народний депутат України трьох скликань; Василь ОВСІЄНКО, правозахисник, колишній політв'язень, публіцист, лауреат премії імені В. Стуса; Юрій ГНАТКЕВИЧ, народний депутат України трьох скликань, кандидат педагогічних наук, доцент, член Центрального правління ВУТ “Просвіта”; Павло МОВЧАН, народний депутат України п'яти скликань, голова ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка; Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка; Роман ЛУБКІВСЬКИЙ, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка, Надзвичайний і Повноважний Посол України; Роман ІВАНИЧУК, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка, Герой

України; Ігор КАЛИНЕЦЬ, письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка; Микола КОРОБКО, правозахисник, народний депутат України 1-го скликання, голова Криворізького об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка; Любов ГОЛОТА, письменниця, лауреат Національної премії України імені Т. Шевченка, головний редактор газети “Слово Просвіти”; Сергій САВЧЕНКО, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, кандидат фізико-математичних наук; Віктор КАЧУЛА, головний редактор Всеукраїнської загальнополітичної і літературно-художньої газети “Кримська Світлиця”, заслужений журналіст України; Володимир ПРОЦЕНКО, письменник, заслужений діяч мистецтв України, Севастополь; Микола ВЛАДІМІРСЬКИЙ, аналітик, журналіст, автор та адміністратор інтернет-порталу “Українське життя в Севастополі”; Степан ВОЛКОВЕЦЬКИЙ, голова Івано-Франківської ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, депутат обласної ради, співголова Івано-Франківського ОО НКЗУ, народний депутат України двох скликань, Надзвичайний і Повноважний Посол України; Петро АРСЕНІЧ, заслужений працівник культури України, доцент Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника; Михайлина БОДНАР, голова обласної організації “Жіноча громада”; Марія СОЛОДЧУК, журналіст, просвітянка; Ілля ЗАГРАНОВСЬКИЙ, заступник голови Івано-Франківської ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка; Богдан ВІВЧАР, редактор газети “Галицька Просвіта”; Михайло РУДКОВСЬКИЙ, відповідальний секретар Івано-Франківської ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка; Наталія СИНИЦЯ, відповідальний секретар Івано-Франківської МО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка; Мирослав ПОПАДЮК, письменник, голова Снятинської РО “Просвіта” ім. Т. Шевченка, відмінник освіти України; Лідія БРИНДЗЕЙ, ветеран “Просвіти”; Марія ОЛПІЙНИК, кандидат фізико-математичних наук, м. Донецьк та ін.

Збір підписів триває...

Чи настане момент істини у ВР?

Михайло ФАЛАГАШВІЛІ,
м. Ірпінь Київської обл.

Минули сто днів діяльності Верховної Ради VII скликання. Певно, пальців на двох руках вистачить аби порахувати ті дні, коли Рада працювала. Наразі ВР знову заблокована. Цього разу представниками фракції УДАР. Таке відчуття, що у Верховній Раді ось-ось настане момент істини. Квазібільшість (бо ж для ухвалення рішень регіонали ледь набирають 226 голосів навіть за потужної мобілізації) й надалі переконує та жахає українське суспільство, розповідаючи, якої шкоди наносить подібна поведінка опозиції, рахує мільйонні збитки і... лицемірно стверджує про свою готовність голосувати персонально, як того вимагає Конституція. Такий ось кнопкогейт українського розливу розгорівся під скляною “кепкою” ВР. Більше того, вперше за часів українського парламентаризму чергова сесія ВР, яку заблокували 5 лютого, закрилася, навіть не розпочавши свою роботу. 19 лютого — день відкриття чергової сесії ВР і регіонали, певно, спробують застосувати своїх перевірених бойовиків-депутатів для силового розблокування трибуни (про що повідав Чечетов). Опозиція обіцяє стояти до кінця, навіть якщо для цього потрібно буде піти на чергові перевибори ВР.

Як на мене, регіонали наразі в гарячкових пошуках скоріше не як почати вирішувати проблему персонального голосування у ВР, а як обійти цю норму, вчергове обдуривши суспільство і виборців.

Чому ж саме зараз настало таке загострення проблеми персонального голосування? Адже на це порушення — кнопкодавство — акцентували увагу не тільки наші ЗМІ, виборці, а й різні поважні міжнародні установи: ПАРЄ, Європарламент, сенатори США, Венеціанська комісія. Наразі присутність у ВР нових політичних сил УДАР і “Свобода” надає опозиції нової якості й сили, є саме тим мобілізуючим чинником, який дозволяє опозиціонерам рішуче наполягати на розв'язці питання персонального голосування, поставивши його, як кажуть, руба. Більше того, опозиція розуміє, що на попередній сесії вона стратегічно прогнала ПР в частині виборів керівних органів ВР і КМУ: спікера — від ПР, заступника спікера (п. Калетника — від КПУ), прем'єр-міністра п. Азарова — від ПР, а також щодо права компартії мати в парламенті свою фракцію, не маючи жодного мажоритарника, що суперечить Регламенту ВР. Прийшло розуміння того, що далі відступати нікуди. Адже в суспільстві вже ясно прозвучали критичні нотки щодо бездіяльності у ВР нової опозиції (навіть лояльності до влади), про відсутність у неї чіткої стратегії боротьби й законотворчої діяльності. Опозиції сьогодні кінцево необхідна перемога, хоч невелика, щоб самим переконатися у своїй спроможності протистояти бульдозеру авторитарної влади, а також вдихнути в суспільство ковток рятівного свіжого повітря — якоїсь надії на можливість змінити життя на краще.

Фактично вирішення питання з сенсорною кнопкою, точніше введення у дію системи “Рада-3”, де є блокуючий запобіжник від стороннього впливу, набагато глибше і це прекрасно розуміє і влада, і опозиція. Адже в разі введення у стінах ВР конституційної норми персонального голосування в будь-який спосіб — якщо не з кнопкою, то бюлетенями, або ж простим підняттям рук (опозиція згодна на все), це буде початком кінця тієї авторитарної вертикалі влади, на кіл якої Україну так “успішно насадила” за три роки партія регіонів. Усі розуміють, як тільки у ВР почнеться персональне голосування, це неодмінно викличе потребу персонального голосування у радах усіх рівнів по Україні: закони, які досі так успішно продавлювалися кнопкодавами у стінах ВР і решті рад за одіозним помахом “диригента” наразі будуть просто не прийнятні. Для регіоналів — це катастрофа.

Із настанням т. з. “єри персонального голосування” в українському парламенті скінчиться депутатська синекюра: “хочу — ходжу на роботу, хочу — ні”. Всі розуміють, що нинішня ВР — гідкий симбіоз політики та бізнесу й більшість бізнесменів іде в депутати лише для примітивного кришування та протекціонізму свого бізнесу. Тож суспільство, спостерегаючи як у ВР інтереси бізнесу постійно перемагають державницькі, не хоче далі терпіти подібне. Персональне голосування у ВР реально сприятиме відокремленню бізнесу від політики.

Закінчення.
Початок на стор. 1

Тарас АВРАХОВ: «Для єдиного в країні державного мовника частотного ресурсу нема»

— ...Їх наявність — це ще й питання національної безпеки. Окрім того, що це національний інформаційний простір.

— Не коментуватиму питання безпеки. Я просто виходжу з того, що ось закінчився рік минулий, національна радіокомпанія за рейтингами, в аудиторії 13—75 (за віком) відвоювала першу позицію. Думаю, що робота каналу “Культура” і робота “Променя” була не менш важливою. Цього ж року “менш важливим” виявилось практично все.

— Можливо, для тих, що бажають витіснити українське слово з ефіру?

— Я не знаю.

— Ви не хочете давати оцінок?

— Я не знаю мотивів. Бюджет складний, ми це прекрасно розуміємо. Пріоритети розміщення — питання не до нас. Це питання до Державного комітету. Ми маємо факти, які полягають у тому, що кошти в кілька разів зменшили, відповідно мовлення зупинено. За цим усім стоять конкретні рішення.

— Радіо створене і діє для того, аби розповідати про життя України, рішення Уряду, діяльність Президента, про політичні рухи в Україні, об’єднувати суспільство мовою, культурою, врешті, повторюючи ауру національного ефіру. Цього не потрібно?

— У мене немає відповіді на це запитання. Очевидно, що потрібно. Якщо функцію мідка між владою і суспільством, функцію громадського мовника ніякий ін-

ший мовник не виконує, то я вважаю, що потрібно. Ми виконуємо те, що на нас покладено нашими статутними обов’язками. Це й висвітлення діяльності влади — починаючи від Президента, Уряду, Парламенту, місцевої влади, формування громадянського суспільства, високий спектр культурології, дитячі програми. Тобто все, що належить виконувати за суттю громадському мовнику, ми робимо. І на цьому контенті отримуємо високий рейтинг через те, що це потрібно людям, запитано.

У жодній європейській країні немає такої ситуації, коли весь ефір переповнений однотипними музичними станціями, які вправно тренуються, римуєючи слова “Певец—песец—триндец” і “всьо прочее”.

— Виходить, що мовники, які представляють українську державу, витісняються ось такими “балалаєчниками”...

— Все зрозуміло, але ж... Функцію національного мовлення в одних державах виконують державні мовники, в інших — громадські мовники, але вони цю функцію виконують за підтримки суспільства й держави. І ніде ніколи в них не виникали проблеми із частотним ресурсом. Ми спілкуємося із колегами з Європейської мовної спілки. Зараз

у багатьох фінансові проблеми, складно, але ці складнощі непорівняні з нашими.

Ми маємо спільне ефірне мовлення з добрим десятком європейських мовників. Ми не тупцяємо на порозі, ми з ними створюємо спільний продукт. У своїй суті НРКУ на всіх каналах мовлення сформована, структурована. За змістом, по сітках мовлення вона є уже суспільним мовленням. Ми нічим не відрізняємося, хіба фінансовими можливостями, від наших європейських колег. І саме тому вони з нами працюють, бо ми на єдиній понятійній основі. Це зовсім інший підхід. Виходить, що нам вийти на нову якість, створити її, домовитися з європейським мовником інколи простіше, ніж у своїй хаті отримати те, що мало б бути зроблено.

— Тобто, ця ситуація не в руці Божій, а в конкретній адміністративній руці.

— Як і багато що в нашому житті. Навіть за обмеженого фінансування ми маємо великий колектив, мережу власкорів в Україні і ту, що на договірних умовах працює в інших країнах. НРКУ, попри все, абсолютно дієва. Це живий організм. Але мовника без мовлення немає.

— Власне, це руйнування творчого потенціалу...

— Психологічно це тисне на творчий колектив, однозначно. У цій державі, як і в багатьох інших, змінюються покоління, а радіо залишається. Треба розуміти відповідальність. Українське радіо — це пам’ять поколінь. І не можна до цього ставитися зверхньо чи дуже легковажно. Радіо виконує місію комунікативного мідка — між владою і суспільством і в суспільстві — між різними групами. Все це було, все це є, і я дуже сподіваюся, що буде.

— Чула, що Ви маєте скоротити 15 % штату...

— Що найважливіше для нас? — 1, 2, 3 канал, далі — все інше. Є питання з іномовлення. По творчих колективах, які нині — всі музичні колективи — знаходяться в прекрасній творчій формі, хоча умови не прості. Ми відремонтували будинок звукозапису, у нас чудові оркестри, у нас як і належить звучить великий хор. У нас є дитячий хор. Але все це може потрапити під скорочення! Звичайно, я робитиму все, щоб забезпечити пріоритетні напрямки. 1, 2, 3 канал — послідовність буде саме такою.

— Але НРКУ втрачає своєрідність свою і наповненість. Я про вечори, які ви проводите в будинку звукозапису і які стають подіями в культурологічному житті. І радіодиктант з української, і конкурс

радіо’ес. Як тепер буде? Відповідно до коштів чи до ентузіазму?

— Ми сподіваємося, що у нас нормалізується ситуація з мовленням, сподіваємося, що Національна рада телебачення і радіомовлення нарешті повернеться обличчям до державного мовника і вирішуватиме в міру своїх сил і сумління проблеми з частотним ресурсом. Ми свідомі того, що необхідно заробляти. Повірте, ми бюджетний план минулого року виконали на всі 100 %. За рахунок цих коштів ми ремонтуємо, робимо технічне переоснащення, і все для ефіру. Я сподіваюся, що нам вдасться все це продовжити цього року.

Є дохідна сторона, ми намагаємося заробляти, і є видаткова. У жодній країні Європи ніде, ніколи, культура в класичних її зразках і місія суспільного мовлення не є прибутковою. Якщо робити прибуткове підприємство — в підсумку буде те, що ми маємо — десятки “балалайок” пустопорожніх, із мінімальною затратною стороною, зате з великою дохідною. Державі потрібно, щоб були культурологічні програми, спілкування влади і суспільства, дитячі програми, щоб усе це було. Якщо вона тверда в цій позиції, то відповідно так і відбувається. Держава для себе робить свій вибір.

— Чи Президент і голова Уряду слухають Національне радіо?

— Давайте не будемо коментувати діяльність Президента і Прем’єра. Функцію спілкування держави з нами виконує Державний комітет із телебачення і радіомовлення.

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

Мовне питання і закон

Мені доводилося аналізувати чимало проектів єдино справедливого, на думку авторів, закону про порядок застосування мов в Україні. Проблема мови була і є темою моєї багатолітньої громадської діяльності. Івано-Франківська “Просвіта” видала мій практичний коментар першого Закону про мови. Не хочеться повторюватись, але як відновлення історичної справедливості мовне питання вирішити вже не вдається. Не вирішується воно і політично — лише для користі й гармонії суспільства. Це внесе такий потужний конструктив у життя суспільства, що всі сьогоднішні непорозуміння щезнуть самі собою і жити в такій державі стане набагато зручніше, приємніше і заможніше.

Треба визнати, що досі політики з обох боків трактували мовне питання надто спрощено і некваліфіковано. Одні робили це зумисно, інші задля легкого життя в політиці, але наслідком стала ситуація неймовірної плутанини понять і точок зору, часто помилкових і пропагандивних, у якій українське суспільство вже не сприйме жодного, навіть ідеального закону. **Весь інформаційний простір України, поведінка більшості впливових людей і політиків працюють проти появи ідеального мовного закону.** Громадське просвітництво безсиле проти такої інформаційної атаки на кожного з нас. А політичного просвітництва партій державницького спрямування наразі ще немає, як і немає досконаліх партій такого типу.

Автори законопроекту від опозиції це усвідомлюють, висловлюючи сумнів у вірогідності його ухвалення Верховною Радою. Отже, текст має бути таким ідеальним і прийнятним для всього суспільства, який би агітував сам за себе всупереч критичі теперішньої більшості. Більш то-

го, одночасно з реєстрацією законопроекту вся інформаційна потуга опозиції і поведінка кожного опозиціонера має шодня і щогодини переконувати суспільство у тому, що такий закон потрібен і насправді він не дуже стосується рідної мови громадянина, а вибудовує заповіді інформаційної єдності сильного суспільства, сильної держави. **Політики повинні знайти переконливі аргументи за те, що інформаційно мобілізоване суспільство — це єдиний спосіб самозахисту від сучасної колонізації і визиску сильними світу цього.**

Отже, пропаганда ідеального мовного закону може відбуватись тільки разом із потужним просвітництвом на предмет інформаційної безпеки народу. Нам потрібен такий законопроект, щоб у політично заангажованих адептів чужого впливу не було логічних аргументів проти, а пересічний громадянин інтуїтивно вимагав його прийняття. Сказано за надто сильно, бо таких громадян не багато. Замість двадцяти років політичного мовного просвітництва народ одержав такий же термін політичного зомбування на ворожнечу. Якісного просвітництва не відбувалося тому, що воно не було підтримане фінансово і медійно тими політиками, які мали б це робити, не говорячи вже про державну машину. Україна прогала інформаційну війну і залишилось обмаль часу на те, щоб дохідливо пояснювати кожному безпосередній зв’язок між мовною гармонією і світовою силою держави, добробутом і захищеністю громадян.

Між іншим, Російська держава таку потужну позитивну пропаганду здійснює і водночас хтось платить інформаційним кілерам, які щодня переконують українців у протилежному. **Тому в проекті позитивного мовного закону головне — мотивація до застосування тієї чи іншої мови у тих чи інших ситуаціях. А це важливіше — організувати грамотне, спокійне і логічне пояснення народів мети врегулювання порядку застосування мов саме цим законом.** Чи має законопроект від опозиції сильну мотиваційну формулу? Старий Закон про мови в УРСР таку мотивацію мав. Його преамбулу не зайве нагадати:

“Українська держава визнає життєвадієвість та суспільну цінність усіх національних мов і беззаперечно гарантує своїм громадянам національно-культурні та мовні права, виходячи з того, що тільки вільний розвиток і рівноправність національних мов, висока мовна культура є основою духовного взаєморозуміння, культурного взаємозбагачення та зміцнення дружби народів.

Українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу.

Українська держава забезпечує українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантуванню його суверенної національно-державної майбутності.

Виховування у громадян, незалежно від їхньої національної приналежності, розуміння соціального призначення української мови як державної в Україні — обов’язок державних, партійних, громадських органів та засобів масової інформації республіки. Вибір мови міжособового спілкування громадян України є невід’ємним правом самих громадян”

З написаного ще при УРСР виходило, що українська мова як державна працює на творчу ініціативу народу, зокрема господарську, на гарантію побудови в Україні суверенної національної держави. На

утвердження державної мови спрямовувались усі політичні, громадські, державні структури та засоби інформації. Відразу ж після ухвалення закону чесні партфункціонери кинулися його виконувати і заговорили українською, аж поки вищі функціонери не остудили їхній ентузіазм, змусивши до першого акту правового нігілізму. В ті часи не виконати закон було неможливо, а фальшиво тлумачити закони і Конституцію тоді ще не вміли.

На жаль, преамбула законопроекту від опозиції потрібної мотиваційної сили не має. Її текст надто сирій і захаращений численними посиланнями на кшталт рішень Конституційного Суду, Венеціанської комісії і статей Хартії міноритарних мов. Подібні додаткові і дрібні, що не стосуються суверенної самобутності українського народу аргументи годяться хіба лиш як упереджуючий захист від критики тих, яким байдужі будь-які аргументи. **А чесний закон про застосування мов призначений не для відалої політичної полеміки, а для об’єднання суспільства, творення сильної національної держави як запоруки добробуту, свободи самобутності й захищеності власних інтересів від зазіхань сильних світу цього.**

Цей закон Конституція визначає як основоположний і єдиний у царині застосування мов, тому в преамбулі й окремою статтею важливо наголосити на тому, що всі інші закони повинні, безумовно, узгоджуватись з цим законом. Цілком зрозуміле бажання авторів включити в закон розділ щодо усунення невідповідностей в інших законах, але це занадто первантажує законопроект фактично другим, окремим законом про внесення змін до чинного законодавства на підставі дії ще не ухваленного, пропозиційного закону.

Цей закон — єдиний, який повинні розуміти і правильно тлума-

чити не правники, а прості громадяни. Цілком резонно автори бажають перестраховатись, сумніваючись у тому, що парламент такі окремі зміни до законодавства прийме, але ж порушення принципів будови закону неодмінно викличе критику фахівців і законопроект “поховають” як юридично неграмотний. Шкода, якщо законопроект спіткнеться на другорядній за значимістю, тенденційній критиці, адже він містить чимало вартих уваги, потрібних положень. Складається враження, ніби його робили поспіхом, не завжди звиряючи з поставленою метою, яка до того ж не має чітких обрисів у тексті преамбули. До речі, це вже друга редакція. Першу зареєстровану було відкликано і за короткий час дещо змінено. Формат статті не дозволяє подати ґрунтовний аналіз законопроекту, але зараз це ні нам, ні авторам не допоможе. Це не має сенсу, поки опозиція не організувала потужне громадське обговорення мовного законопроекту в пресі і соціальних мережах, а краще — на спеціально створеному для цієї мети, захищеному від тролінгів сайті. Зараз це тема № 1, інакше не варто було починати.

Є небезпека в тому, що більшість спрацює на випередження, ініціювавши розгляд законопроекту з метою якнайшвидше його “поховати” ще до громадського обговорення. Тому опозиція в жодному разі не повинна погоджуватись на внесення цього законопроекту в порядок денний парламенту доти, поки не визріє позитивна громадська думка, оперативного врахована і, за потреби, внесена в третю редакцію. Просвітницька підготовка до сприйняття законопроекту і швидке реагування на критичні публікації мають набагато більшу вагу, аніж сам закон. Масове обговорення, якщо воно буде грамотним, впевненим і спокійним, багато кого з українців змусить задуматися над тим, навіщо вони в Україні і чи двадцятим є питання державної мови.

Врятувати мову могла б тільки держава

Ірина МАГРИЦЬКА,
Луганськ

Думаю, приблизно така сама ситуація з державною мовою і в інших областях Південно-Східної України, де мешкає приблизно половина її населення, абсолютну більшість якого становлять російськомовні городяни.

Тому спілкуватися в тих містах українською можуть лише непересічні особистості, а домагатися, щоб і їхні співрозмовники в держустановах відповідали їм державною мовою, наскільки мені відомо, можуть лише двоє — луганець Сергій Мельничук і миколаєвець Анатолій Лыченко.

Але не всі тамтешні українці за духом можуть дозволити собі розкіш спілкування рідною мовою. Це властиво переважно тим, для кого українська — або мова їхнього дитинства, або мова їхньої професії. Бо сама психологія людини заперечує можливість звернення до співрозмовника мовою, якою володієш гірше за ту, якою тобі той співрозмовник, напевне, відповість. Що й казати, добряче попрацювало тут багато поколінь русифікаторів: за царату, за комуністів та їхніх духовних нащадків — регіоналів.

Особисто я спілкуюся з усіма луганцями українською, бо вважаю це демонстрацією не тільки своєї українськості, а й європейськості в морі навколишньої євразійської совковості. І переважна більшість моїх земляків ставиться до моєї літературної мови позитивно.

Я не стала б докоряти їм за те, що вони не спілкуються зі мною українською, та закликати їх до цього. Але інші харизматичні українофони докоряють місцевим українцям, бо вбачають у своєму особистому спілкуванні українською ледь не її порятунок у нашому краї.

І такі наївні українізатори, виявляється, є всюди. Нещодавно одна поважна газета опублікувала розлогі роздуми одного з них <http://gazeta.dt.ua>. Наприкінці автор доходить висновку, що доля української мови значною мірою залежатиме від мовної стійкості українофонів, приклад яких нібито наслідуватимуть й інші. І жодного слова про роль держави у цьому процесі.

Це було б смішно, якби не було так сумно. Бо в такому разі українська мова буде приречена, і ось чому.

Чому інші не прислухаються до українофонів?

Соціологи й політологи сходяться на тому, що людей із радянською (совковою) ментальністю в сучасній Україні від 75 до 80%. І наївні ті, хто вважає, що це переважно росіяни та представники інших національних меншин. Абсолютна більшість совків в Україні — етнічні українці. Це насамперед ті, чий пращур не витримав як українці потужного пресу тривалої насильницької русифікації та советизації, а також глибокого ментального зламу Голодомору 1933 року.

Вони виховували своїх дітей у пошани до Росії, росіян і їхньої мови та у зневазі до всього українського. І сьогодні їхні нащадки

У своїй статті “Регіональна мова на Луганщині витіснила державну” (“СП”, число 3 за 2013 р.) я розповіла про мовну ситуацію на Луганщині, де українську можна почути лише у віддалених селах, по радіо й телебаченню, та й то лише фрагментарно. А прочитати українською можна лише інструкції до медичних препаратів, а не документи держустанов, прокуратури й органів місцевого самоврядування, адресовані моїм країнам. Навіть луганські вулиці тепер іменуються російською та англійською (у місцевих русифікаторів-можновладців свої специфічні уявлення про Європу).

виховують своїх дітей та онуків так само.

Усвідомлення цього дає змогу пояснити чимало парадоксів нашого сьогодення. Перший із них — це, мабуть, та разюча ментальна прірва, яка існує сьогодні між Західною Україною та її південно-східною частиною. Перша не знала Голодомору взагалі, а русифікація там була значно менш тривалою та м'якшою, ніж на решті території України.

Цим пояснюються й відмінності Північної та Центральної України від нашого півдня та сходу. Бо, за Вадимом Скуратівським, ліс на півночі та лісостеп у центрі захищали селян від голодної смерті навесні 33-го значно краще, ніж суцільний степ на півдні та сході. Звідси й трохи різні постгеноцидні наслідки Голодомору на тих теренах.

І русифікація в Полтаві, Чернігові та Житомирі була не такою ефективною, як, скажімо, у Харкові, Одесі, Донецьку та інших промислових містах півдня і сходу, куди під час індустріалізації Росії та СРСР переїхало кілька мільйонів росіян. Оце і всі історичні відмінності між різними частинами України!

Ось чому хохлів і совків більше в Південно-Східній Україні. До речі, тамтешні хохли зовсім не ображаються на таке принизливе для українця звернення. Навпаки, вони вважають його більш престижним для себе, аніж “українець”, бо хохол — то вже для них перехідна стадія (і це я дослідила особисто) від не шанованого ними українця до “надлюдини”, тобто росіянина.

Саме хохлам і совкам належать такі “перлини” нашого “фольклору”, як-от: “Мне все равно, “ковбаса” или “колбаса” — лишь бы она была” або “Какая

разница, хохол или русский — это одно и то же”.

І саме хохло-совками переповнена сьогодні Москва: від учених, студентів, рокерів і поп-своиків до будівельників, землекопів і повій. Останніх там, до речі, за свідченнями мого знайомого москвича, більше, ніж їхніх колежанок усіх інших національностей (включно з росіянками), разом узятих.

І це не випадковість. І свідчення не лише ганебної соціальної політики уряду Януковича, а й непереможного потягу хохло-совків до найкращого для них міста у світі — Москви.

Додайте до цього те, що проросійською регіональною владою на півдні та сході України для тих хохло-совків вибудований найкращий мовний режим, і стане цілком зрозумілим те, що на тих поодиноких українофонів у суцільній російськомовних містах ті жертви нашого історичного розвитку дивитимуться саме так, як дивилися їхні батьки — як на божівельних або “бандерів”, і наслідувати їхній приклад добровільно не схочуть.

Може, вони, бідолашні, й схотіли б, якби перед референдумом 1991 року його організатори їх не обдурили, і така “кохана” ними ковбаса була у нас значно дешевшою, ніж у Росії.

Повернути рідну мову українцям могла б тільки держава

Але що безвихідь українська держава могла б перебороти, маючи на озброєнні історичний досвід Чехії та Фінляндії першої половини минулого сторіччя. Про те, що вона має на те повне морально-правове підґрунтя, дуже влучно сказав покійний Анатолій Погрібний у своїй праці “Світовий мовний досвід та укра-

їнські реалії”: “Яким би не був високим реальний кількісний показник зросійщеності в Україні, свідчити він може лише про одне: про потребу відповідної масштабованих на дезросійщення нашого краю. Спекулятивно-фарисейську тезу “так історично склалося” стосовно ситуації з нашою мовою сьогодні може тримати на озброєнні лише або її відвертий недруг, або той, у кого відсутні елементарні, хоча й загальнодоступні нині історичні знання”.

Але зовсім іншу позицію в мовному питанні, на превеликий жаль, займають наші державні діячі.

“Українізації не буде!” — заявив нещодавно з трибуни Верховної Ради штатний посткомсомолец Сергій Тигіпко. І це було з його боку щиро і концентровано відзеркалювало ідею мовної політики влади постколониальної України за всі роки незалежності, яку посткомуністична номенклатура 1991 року “виборола” винятково для себе і неподільно утримує всю повноту державної влади аж до сьогодні.

Якби українцям удалося відсторонити їх від влади 1991-го, то сьогодні ми б уже повернули собі свою мову, як це свого часу зробили за ті ж 20 років молоді фінська та чеська держави. Але, як цинічно зауважив ще один яскравий представник тієї посткомуністичної номенклатури, сьогодні “маємо те, що маємо”. І винна в цьому, на превеликий жаль, не тільки та постколониальна номенклатура.

Яскравим свідченням результативності такої мовної політики є той незаперечний факт, що за низкою показників (телебачення, радіомовлення, книговидавництва, преса, кінематограф) стан державної мови в постколониаль-

ній Україні став значно гіршим, ніж за колоніальних часів!

Державна політика українізації як така була відсутня. До минулого року єдиним мовним законом, який регулював у незалежній Україні застосування державної мови відповідно 10-ї статті Конституції, був Закон про мови УРСР ще від 1989 року!

Зрозуміло, чому такий стан цілком задовольняв правлячу посткомуністичну еліту, але чому це задовольняло всіх високочолних провідників та ідеологів нашого національно-демократичного табору? Відповідь очевидна: усі ті палкі штатні патріоти — або недолугі самозакохані політичні нарциси, або вони мали таємну домовленість з цього приводу з тією ж пострадянською номенклатурою при владі. Третього тут, погодьтеся, не може бути...

Так чи інакше, але цим загальним “задоволенням” від совкового мовного Закону дуже вправно скористалися Ківалов і Колесніченко зі своїм сумнозвісним Законом “Про засади державної мовної політики в Україні”, який має фатальні наслідки для нашої мови від його застосування у тій самій Південно-Східній Україні.

І незрозуміло, чому мовчать із цього приводу у Верховній Раді наші нібито національно свідомі опозиціонери на чолі з фракцією ВО “Свобода”? Вони хіба не знають, що, за роз’ясненнями Конституційного Суду ще від 1999 р., регіональні мови в Україні можуть використовуватися лише **поряд** із державною, але у жодному разі не **замість** неї, як це насправді відбулося в Донбасі. Невже “Свобода” тут є прихильником кричущо ліберальної позиції Ю. Андруховича щодо відокремлення Донбасу від України?!

Але закон Ківалова—Колесніченка з’явився не сам собою. Спочатку була “оптимізація” в освітній сфері на Донбасі, яка, по суті, “вичавила” з місцевих шкіл усі українські школи та класи. Потім — освітні “реформи” міністра Табачника, які тривають і нині. Додайте сюди перепис населення, який влада готується провести цього року і в якому, подейкують, національність буде визначатися за мовою спілкування опитуваних.

Тож проглядається певний зв’язок між усіма цими подіями. Ясно, що їхнім координатором не може бути ані Табачник, ані Колесніченко, які є лише пішаками у цій великій геополітичній грі. Дещо тут прояснюється, якщо пригадати заяву віце-спікера Держдуми Росії від 2010 р. В. Жириновського про те, що вже 2014 року Південно-Східна Україна стане Південно-Західним федеральним округом Російської Федерації. Сьогодні те саме прогнозують уже й деякі провідні українські політологи.

Якщо цього не помічає СБУ, то її вже можна перейменовувати зі Служби безпеки України на Службу безпеки режиму Януковича (СБРЯ).

Але в жодному разі не забуваймо, що на цю грань небуття нашу країну поставила саме мовна політика не української, а саме постколониально-проросійської державної влади в Україні...

— У цій боротьбі багато залежить від нашої Верховної Ради, насамперед парламентської опозиції. Але...

— Правильно — але... Сьогодні всі розуміють неспроможність сучасної “парламентської опозиції”, яка називає себе “українською” та “демократичною”, ефективно захищає мовно-культурні права українців. Як бачимо, минулорічні вибори поки що нічого не змінили: наші мовно-культурні права як “здавали” (чи продавали?), так і “здають” (чи, пак, продають?).

“Політична опозиція”, що вустами свого лідера Арсенія Яценюка неодноразово клялася “зупинити” сумнозвісний мовний законопроект Колесніченка—Ківалова, досягла лише одного: його ухвалення і підписання президентом. Отже, антиконституційний закон україножерів набрав чинності.

Сумний (але — реалістичний!) висновок із цього один: “парламентська опозиція” і торік не була, і цього року **не буде** тією “основною пробивною силою”, що справді зможе зупинити “машину антиукраїнської політики”. Вона будувалася і розгортається на наших очах не поодинокими колеснічками чи табачниками, а всім нинішнім режимом загалом. Цілком очевидно, за його спиною стоїть Москва з її не лише примарними геополітичними, а й цілком конкретними та зрозумілими прагматично-економічними інтересами.

— Хто ж може тоді їх зупинити?

— Самі українські громадяни на всій території України — від Луганська до Ужгорода, у кожному конкретному місті, селі. Це — справа кожного з нас особисто. Нашої громадянської та людської позиції там, де ми живемо, працюємо, навчаємося чи навчаємо своїх дітей, ходимо до крамниць, кінотеатрів тощо.

Потрібна нова якість руху «за мову та Україну»

Олексій КЛЯШТОРНИЙ, заступник голови Громадського об'єднання “Українська справа” разом з іншими представниками руху проти нищення української мови нинішньою владою неодноразово демонстрував зважений і конструктивний підхід у вирішенні цієї проблеми. На попередніх форумах захисників мови, започаткованих “Просвітою” за участю інших громадських організацій, він постійно генерує нові думки й пропозиції. Цього разу, напередодні Дня Злуки, він укотре закликав різні проукраїнські сили об'єднати свої зусилля. “Бо минулий 2012 рік став, — говорить О. Кляшторний, — роком таких печальних подій, які неможливо було уявити собі, приміром, ні 2009-го, ні навіть 1989-го: повернення в новій “незалежній” Україні до державної політики цілеспрямованого, нечуваного нищення нашої мови, дискримінації та приниження її носіїв. Тож захистити свої права ми можемо лише об'єднавшись”.

Проте це не означає, що ми можемо зробити це “в розрізнений спосіб”: поодинокі або “малими групами”. Дійсність — протилежна. Нам потрібна організованість і організація. І то — цілком нового типу.

— Якого саме — нового?

— Це значить — спеціально спрямована на захист наших мовно-культурних прав. Організація більш вузької, ніж нині існуючі, спрямованості і водночас — ширшого формату, чимось подібна до тієї, якою був колишній “первинний” Народний рух, котрий і привів нас до тієї, бодай формальної, незалежності. Це мусить бути широка коаліція різних сил, що включатиме на асоціативно-конфедеративних засадах усіх, тобто організації, неформальні групи і просто окремих борців. Організація, що точно не змагатиметься за владу для самої себе, як окрема партія, бо включатиме членів різних партій. Організація, “заточена на дії”, а не для здійснення будь-яких “репрезентативних функцій”. Тобто, без “присідій”, що не вмі-

щаються на сцені, а лише з робочими органами, для планування і координації конкретних дій. Така форма організації асоціативно-громадського типу буде спроможна увібрати в себе не кілька десятків активістів чи тисяч партійців, а справді мільйони людей.

— Тобто Ви стверджуєте, що нині в боротьбі за “українську Україну” потрібна нова організаційна якість, яка “виходила б за межі” великої кількості добрих, проте “партикулярних” ініціатив. І пропонуєте громадськості проект засадничих моментів для створення так званої “Конфедерації дій...”, на яких має відбутися об'єднання українських сил. Яка конкретна мета стоятиме перед нею?

— Конфедерація дій в обороні української мови мусить поставити перед собою триєдину мету: по-перше, скасування антиконституційного українофобського закону “Про засади державної мовної політики”; по-друге, ухвалення демократичного мовного законодавства, що ґрунтуватиметься на реальному

статусі української мови як єдиної державної на всій території України й шануватиме права неукраїнськомовних громадян; по-третє, сприяти поширенню використання української мови в усіх сферах життя в Україні та за її межами.

— Хто може увійти в Конфедерацію?

— Членами Конфедерації можуть бути і фізичні, і юридичні особи, котрі своїм діями чи ресурсами активно сприяють реалізації поставленої мети. Конфедерація — не якась нова громадська організація, тож і прав юридичної особи їй не треба.

Для координації дій у рамках Конфедерації мусять бути створені крім постійно діючих і тимчасових робочих груп також територіальні платформи. Їх утворюватимуть на добровільних засадах самі члени. Варто, щоб були такі робочі групи, як організаційна, правова, по роботі зі ЗМІ, стратегічного планування та розвитку тощо. Також можуть — і повинні! — створюватися тимчасові або постійні робочі групи для координації окремих кампаній та акцій, що виникатимуть у процесі роботи.

— Як практично відбуватиметься входження організацій у Конфедерацію?

— На підставі відповідних письмових заяв і підтверджувальних повідомлень тих чи тих платформ, робочих груп, що надходять до Організаційної робочої групи. Добровільний вихід зі складу Конфедерації відбуватиметься так само. Ніхто не має права відмовити в приєднанні до Конфедерації чи добровільному виході з неї, крім ситуацій, коли особи чи організації завдаватимуть шкоди нашій меті.

— Як формуватимуться ці робочі групи?

— Шляхом делегування туди організаціями-учасницями своїх представників і кооптації самими групами додаткових індивідуальних членів, участь яких буде з тих чи тих міркувань необхідною.

— Яким буде порядок ухвалення рішень?

— Територіальні платформи та робочі групи самостійно визначають порядок ухвалення ними рішень (зокрема — щодо прийому членів) залежно від умов діяльності і тих технічних засобів (facebook- google-групи і т. ін.), які вони використовуватимуть.

— З огляду на те, що новостворюване об'єднання — конфедерація, як же тоді ухвалюватимуться стратегічні питання руху?

— Вирішуватимуться на загальних зібраннях (конгресах і форумах) — “кваліфікованого більшості” у три чверті голосів (від числа присутніх делегатів із правом голосу). Кожна організація, група чи осередок, зареєстровані Організаційною групою як член Конфедерації, має на всіх засіданнях один голос. А засідання будуть правомочними тільки за умови присутності більшості делегатів, які мають право голосу.

Спілкувався
Микола ЦИМБАЛЮК

Каріна МЕШКО,
студентка І курсу КНУКіМ,
м. Северодонецьк

Мова — питання часу

хаеш”, зустрічало делегатів і представників місцевого самоврядування. Цей з'їзд, організований Партією регіонів, був відповіддю Помаранчевій революції. Після цієї події Северодонецьк частіше почали показувати по телебаченню і перейматися його проблемами, які схожі на проблеми інших міст: недостатнє фінансування підприємств, байдужість до розвитку молоді у місті та й, звісно, закон про мови не пройшов повз увагу мешканців міста.

Через близькість до Росії місто розмовляло й надалі розмовляє здебільшого російською, а не рідною мовою. Багато мешканців міста — вихідці з російських сімей, і це основна причина такого вибору мови спілкування. За українським правописом місто мало б бути Сівєрськонецьком, це має сенс (назва від річки Сівєрський Донець), але така назва не була закріплена на офіційному рівні. Водночас офіційною була назва Северодонецьк, що було б справедливим, якби стосувалося міста в Росії, натомість правило щодо транслітерації російської мови українською не-

правдано застосували щодо міста в самій Україні. І все-таки дійшли згоди щодо назви Северодонецьк, що не підлягає жодним правилам правопису, але маємо те, що маємо.

Хоч російська використовується у місті, несправедливе твердження, що закон України щодо регіональної мови було введено через Луганську область, а зокрема через Северодонецьк. Молодь не згодна з цим законом. Так, можливо, у місті не модно розмовляти українською, але ж усе навчання сьогодні рідною мовою, всі стенди, об'яви і оголошення, тому це відіграє величезну роль і дає змогу хоча б інколи використовувати українську: мислити нею, спілкуватись, писати та розуміти її. Багато абітурієнтів вибирає для себе ВНЗ не в межах свого міста чи області, а від'їжджає до Києва, Харкова і навіть Львова, і там ніколи не цурається української мови, а навпаки, відвідуючи рідне місто, спілкується вже нею. Тому не варто зводити наклепи на Східну Україну за невикористання української, це питання часу і можливо, саме він вирішить подальшу долю Северодонецька.

Джанкойська «Свобода» вимагає від міськради припинити «оптимізацію» класів з українською мовою навчання

Голова Джанкойської міської організації ВО “Свобода” Павло Коломійченко звернувся з відкритим листом до міського голови Аркадія Зайдмана та депутатів Джанкойської міської ради з приводу безпрецедентних заходів міської влади щодо закриття в міських школах класів з українською мовою навчання. Натомість свободівець пропонує владі заощаджувати на утриманні міської ради.

На черговій сесії міськрада має розглядати питання про скорочення витрат міського бюджету за рахунок найвразливіших мешканців міста — дітей. Джанкойські можновладці збираються закрити в школі-комплексі № 2 клас із українською мовою навчання, а також скоротити витрати на утримання дитячих гуртків.

“Хочу нагадати вам, що учні школи-комплексу № 2 представляють наше місто на різноманітних кримських, українських, а також міжнародних конкурсах, неодноразово були їхніми переможцями. Яку перспективу ви пропонуєте їм замість цього? Брудні та убогі підвороття, де без перешкод можна придбати алкоголь і наркотики? Може, в нас у місті низький рівень підліткової злочинності? А хто дав повноваження позбавити наших дітей конституційного права навчатися державною мовою?

Не треба бути великим економістом, щоб розуміти, що копійчана економія на освіті наших дітей сьогодні обернеться мільйонними втратами держави в майбутньому. Це питання вже стояло на порядку денному сесії міської ради приблизно п'ять років тому. Тоді замість Будинку школярів хотіли зробити меблевий салон. Але попередньому складу міськради вистачило мужності і мудрості не допустити цього.

Скоротить витрати на утримання міської ради, премії працівникам міськради тощо. Чи підніметься у вас рука проголосувати за таке рішення?” — ідеться у зверненні до влади Джанкоя голови міської організації ВО “Свобода” Павла Коломійченка.

Прес-служба Всеукраїнського об'єднання “Свобода”

Роман ЛУБКІВСЬКИЙ
Фото Йосипа МАРУХНЯКА

Продовження.

Поч. у ч. 2, 3, 5 за 2013 р.

Маркіян Шашкевич — сьогодні

Школярі с. Новосілки (Буського району на Львівщині) з ювілейним рушником перед новоствореним музеєм Маркіяна Шашкевича

Здавалося б, Франко суперечить самому собі. До М. Шалати, здається, ніхто з дослідників не наважувався прояснити цю формулу; у витлумаченні М. Шалати вона істотно увиразнює і значення альманаху, і значущість заслуг його творців. Часом виникає спокуса уподібнитися до астрономів, котрі в пошуках далеких зір припадають до надсучасних телескопів. Віддалені (в часі й просторі) аналогії, звісно, цікаві й небезкорисні (скажімо, про елементи схожості Маркіянового мислення з філософією француза Блеза Паскаля). Очевидно, алюзії з видатними явищами світової культури — аж до Біблії — логічні і мають право на існування. А я бачу М. Шалату з досконало підзороною трубою над українським об'єктом, і радію, що він виводить поетичний і патріотичний родовід Шашкевича від Григорія Сковороди та Івана Котляревського, що “збільшує” кількість прихильників і симпатиків Маркіянових через “реабілітацію” тих людей, котрих не так давно вважали неприхильними до “Руської Трійці” та її діяльності.

Насамперед це стосується богослова, літератора, перекладача, громадського діяча о. Йосипа Левицького, людини складного, суперечливого характеру, який завадав сам собі шкоду в побутових ситуаціях, часом ставив себе найвище над літературним середовищем доби. А от що важливе: у Львові на “Соборі руських учених” 1848 року через п’ять років після смерті батька “Русалки Дністрової” Й. Левицький у переліку імен “воскресителів слова руського і словесности рускої від року 1836” першим називає “покійного Шашкевича, котрий переживши духом народним, во піснях великую снабжив приязність”...

По-сучасному оцінює дослідник і діяльність Й. Лозинського, критикованого Шашкевичем абсолютно слушно, але Лозинський із опонента став прихильником і певною мірою послідовником діячів “Руської Трійці”.

Мініатюрні життєписи осіб, так чи інакше причетних до видання “Русалки”, цікаво й повчально перечитувати ще й тому, що вчений-краєзнавець дослідив: їхні долі перетинаються на батьківщині Франка, підсилюючи дрогобицький “вектор” “Русалки Дністрової”. Він пролягає кризь “дрогобицькі сюжети” в біографії кількох поколінь. Насамперед це — тією чи іншою мірою — люди з найближчого оточення Шашкевича, його родичі, друзі, послідовники. Краєзнавча допитливість допомагає вченому простежити долю талановитого семінариста-побратима Маркіяна — І. Вендзиловича (намалював портрет Б. Хмельницького до Шашкевичевої статті в “Зорі”). Дослідник повідомляє, що художник був засланий на віддалену парафію в “турчанських горах, і там помер 1886 р.” Що то за парафія? Чи вдасться з’ясувати назву села і, можливо, віднайти якісь сліди, наприклад, могилу, а може, десь поміж церковних паперів — рисунки І. Вендзиловича, а серед них — і таке може статися! — ескіз портрета свого семінарського приятеля Маркіяна?

Лінія “Шашкевич—Франко” виписана особливо старанно, з

використанням багатющого матеріалу, що його пересічному читачеві нелегко видобути з минулого. Тут чітко бачимо три плани. На першому — передвісники Франка, багато з яких родинними стосунками були пов’язані з Дрогобиччиною, другий — суто франківський, починаючи від його вчителів: Івана Верхратського, Олексія Торонського, Теофіла Грушкевича — аж до дітей Івана Франка, і насамперед його дочки Ганни Ключко-Франко. Пильно досліджуючи та висвітлюючи напівзабуті й маловідомі сторінки минулого, ретельно добіраючи факти й подробиці (в сукупності вони творять багатобарвну мозаїчну картину), дослідник об’єктивний і чесний у ставленні до окремих персон, явищ, процесів. Віддає належне навіть деяким “лівим” дрогобичанам минулого століття, сумлінно “звітує” чи не за всі післявоєнні роки, аж до часу, коли Дрогобич в усіх відношеннях утвердився як поважний центр шашкевичезнавства.

Дослідження М. Шалати “Русалка... в Дрогобичі” дещо незвичне за жанром і способом викладу. Це невичерпна й разом із тим лаконічна краєзнавча енциклопедія, добрий підручник із “родолюбія”, публіцистичний з неприхованим ліричним тоном, жвавий і дохідливий есеїстичний твір.

...Три перевидання “Русалки Дністрової”, що майже одночасно вийшли в світ у Радехові, Дрогобичі та Жовкві, — факт промовистий. Він ще раз засвідчив: в Україні немає провінцій, а перспектива для просвітницького та культурницького життя — у вивченні та популяризації національних вартостей.

Можна сподіватися на появу “Русалки” в Золочеві, Бережанах, Перемишлі — і то будуть також книжки-посестри, але принаряджені у свій, можливо, в чомусь неочікуваний спосіб (скажімо, доповнені дискетами із записами народних пісень, переказами, поетичними присвятами?).

В одній зі своїх полемічних статей Маркіян Шашкевич порівнює слов’янську абетку із живою істотою; для нього вона — “є то діва райская звздострійна озрена добродійною силою, що нас теплим, солодньким дохом овіває; єї то чудне діло, що ми доси РУСИНАМИ!” Ці слова можна перенести й на характер дрогобицької “Русалки Дністрової”. З одним суттєвим доповненням: ця “діва звздострійна” сьогодні по-

борює антиукраїнську доктрину, закамфльовану під “слов’янську” орієнтацію, агресивну, непоступливу, бо володіє імперським “запасом міцності”.

Але перспективи в неї нема. І дива тут немає жодного, “що ми доси Русинами”, — себто Українцями. Завдячуємо тим “цвітці дрібненькій” нашої словесності — “Русалці Дністровій”.

На завершення цього розділу хочу порадувати всіх, кому дорого Маркіян Шашкевич, його творчість і діяльність: невтомний Михайло Шалата звершив велике діло — підготував до видання повне Зібрання творів Маркіяна Шашкевича.

Наукові читання як діалоги історії з географією...

Броди, колись невелике провінційне місто на стику Галичини з Волинно, було водночас і місцем болючого розриву українських земель. Через Броди пролягав кордон між Російською імперією і Австро-Угорською монархією. Коли, порівняно недалеко звідси, в Почаєві, молодий Шевченко дивився з тераси славновісної Лаври на захід або коли слухав легенду про те, як нечистий скинув велетенську каменюку, не донісши її до “пункту призначення” (бо півень зап’яв), то це місце — відоме: село Підкамін. Нині воно на території Бродівського району. Отже, Тарас Григорович за певних умов міг би побувати і в Підкамні, і в Бродах. Залишімо це питання історикам. Нас би мав зацікавити інший факт: у с. Чепелях на Бродівщині народився Яків Головацький, поет, учений, мовознавець, перекладач. У юності — однодумець Шашкевича, а в зрілому віці — прихильник москвофільства, вірний слуга “царю і отечеству”. Ізгой, помер “у Вільні городі преславнім”. Забутий чужими і своїми, далеко від рідного краю. Але Батьківщина блудним синам не пам’ятає гріхів. Отож коли 3 березня 2011 р. у Бродівському педагогічному коледжі імені Маркіяна Шашкевича відкрилася урочиста академія, то її учасники розуміли: від неї починається пошанування 200-річчя від дня народження і Маркіяна Шашкевича, і Якова Головацького. Ініціаторами такого ювілейного початку були просвітяни з Бродів та сусідніх районів — Буського, Радехівського, Золочівського. А також члени “Шашкевичівської комісії” зі Львова,

письменники, місцева інтелігенція, педагоги, студенти, учні. Про цю подію, напевно, прочитаємо в докладних звітах чи в ювілейній хроніці; а ось те, що майже ніколи не фіксується, — здорова, патріотична “аура” перенеслася до Острога, де 16—17 травня відбулися шашкевичівські читання в стінах славної Острозької академії, — також із урахуванням історичних і культурологічних традицій краю.

У листопаді 2011-го Шашкевичівська Комісія перейшла ще один віртуальний кордон — через Збруч... Читання у Хмельницькому національному університеті враховували і подільський фактор, досить-таки відчутний у творчості й науковій діяльності діячів “Руської Трійці”. Дещо згодом по-своєму (яко творчий!) його витлумачать вінницькі й тернопільські письменники, зустрівшись у Могилеві-Подільському і присвятивши й свою увагу “Русалці Дністровій”, а відтак взявши участь у міжнародному літературно-мистецькому святі “Русалка Дністровая” в Молдові (м. Бельші).

3 грудня 2011 р. ювілей Маркіяна Шашкевича відзначено в США: в Нью-Йорку відбулася Конференція, що її організувало Наукове Товариство імені Шевченка. На жаль, автор цих ноток не має детальнішої інформації про цю подію; можна сподіватися, що виступи учасників будуть оприлюднені в Україні.

Сталося так, що символічним завершенням ювілейного року “вічне місто” Рим. Інститут святого Климента Папи Українського Католицького Університету зніціював міжнародну конференцію, яка відбулася 7—9 грудня 2011 р. Почалася конференція з покладання квітів до пам’ятника Маркіянові Шашкевичу недалеко від базиліки Св. Софії. Мені було виявлено високу честь виступити біля пам’ятника з нагоди зібрання. Звернувши увагу господарів та гостей на важливість хвилюючої події в Італії, країні Шевченкової мрії, звідки Франко черпав натхнення для поезії і творчої праці, не міг не згадати світлич імен митрополита Андрія Шептицького, кардинала Йосипа Сліпого, поета і художника Святослава Гординського. Нагадав присутнім і про те, що в бібліотечі Ватикану як реліквія зберігається першовидання альманаху “Русалка Дністровая”.

Відкрив конференцію о. Іван Дашко, з привітанням звернувшись єпископ Діонісій (Ляхович), Апостольський візитатор для Української Греко-Католицької Церкви в Італії та Іспанії, єпископ Гліб Лончина, Апостольський Екзарх для українців-греко-католиків Великобританії, єпископ Самбірсько-Дрогобицької єпархії Ярослав Приріз. На конференцію прибула Надзвичайний і Повноважний Посол України у Ватикані Пані Тетяна Іжевська. З цікавістю слухали ми виступ-імпровізацію о. Івана Музички, котрий заторкнув актуальні проблеми: з царини ідеології, релігії та культури. Говорячи про поширення “Русалки Дністрової” в Європі, о. Музичка висловив міркування стосовно дослідження Здравки Злоди та Бориса Гралюка “Русалка Дністрова(я)” — перша книга українською мовою в Хорватії (Загреб, 2011). Книжку видано хорватською мовою. У ній міститься цікавий ілюстрований матеріал, зокрема портрет цензора “Русалки” Бартоломея Копітара, здається, в Україні, досі не публікований. Принагідно зауважу, що постать видатного ученого-славіста, головного цензора видань слов’янськими мовами на території Австро-Угорщини вимагає більшої нашої уваги. Виконуючи роль головного цензора слов’янських друків на території Австро-Угорщини, учений часто вносив суворі присуди не зі своєї волі... Успішними були доповіді Оксани Пахльовської, Дмитра Павличка, Михайла Шалати, Остапа Середи, історика Церкви Олега Турія, мовознавців Ганни Дідик і Наталії Хобзей. Видатний славіст-шашкевичезнавець із Канади (Вінніпег) Ярослав Розумний докладно проаналізував здобутки шашкевичезнавства за межами України, міжнародні контури сучасної Шашкевичіани окреслили у своїх доповідях австрійський учений (автор блискучого дослідження про мову Т. Шевченка) Міхаель Мозер і Філіп Гофендер (Австрія), польський літературознавець Станіслав Стемпець із Перемишля. У зв’язку з хорватськими (та й і з польськими, чеськими і сербськими) сюжетами в творчій біографії Маркіяна Шашкевича думається: чи не пора звернутися до давніх публікацій, більш докладно вивчити недоступні в нашій країні архівні матеріали?

Вагомим внеском у шашкевичезнавство стала антологія розвідок та публікацій, укладена Ярославом Розумним “Шашкевич на Заході”. Звісно, цю книгу варто перевидати у нас (можливо, цю місію виконає видавництво “Смолоскип”?) А може, взявши її за основу доповнити видання найновішими розвідками українців Польщі, Словаччини, Чеської Республіки, Італії, Америки?

Українська держава повинна бути вдячною Ярославу Розумному та всім українцям Країни Кленового Листка за те, що не заростають стежки у Вінніпезі до пам’ятника світочам українського національного відродження — Тарасові Шевченку та Маркіянові Шашкевичу.

Далі буде.

Шановна редакціє! Добру справу Ви задумали — написати історію “Просвіти” разом. Цей проект, як і багато інших, зніційованих “Словом Просвіти”, нагадують українцям “чійх батьків вони діти”, укріплюють у них дух “славних прадідів великих”, надихають творити Добро України.

Із вдячністю сприймаємо Ваші заклики і з надією надсилаю Вам “Відомості з історії “Просвіти” нашого краю. Йдеться не про одну, а десятки “Просвіт”, про це з цікавістю читатимуть мешканці найвіддаленіших сіл нашого району.

З повагою

Зиновій ГАСЦЬКИЙ,
голова Пустомитівського РО ВУТ
“Просвіта” ім. Т. Шевченка

Часто в середовищі політиків чи успішних бізнесменів, господарників лунають заяви, що “Просвіта” своє віджила, або “Просвіта” потрібна лише пенсіонерам, так і хочеться запитати: хіба ми вже розбудували українську державу, не маємо проблем із розвитком української мови, культури, історії, освіти; хіба вже домоглися високого рівня цієї культури й духовності в шевченківському розумінні і чи можемо нині змиритися з отим сакраментальним — “маємо те, що маємо”?

Коли в середині 60-х років XIX ст. на наших теренах почали виникати патріотичні організації, товариства й насамперед “Просвіта”, перед ними стояло головне завдання: в умовах окупації, бездержавності зберегти свою національну ідентичність і вибороти власну державу з усіма притаманними їй атрибутами й функціями, об’єднуючи навколо цієї мети широкі народні маси.

Пустомитівці можуть пишатися тим, що серед 65-ти засновників “Просвіти” (8.12.1868 р.) були наші краєви: М. Устиянович — видатний громадський діяч, поет і його син Корнило — відомий художник, письменник і науковець.

Ідеї, замисли товариства були близькі простим людям, які підтримували його, масово вливалися у його лави. Особливо зростала кількість членів і осередків після 1874 р., відколи за новим статутом передбачалося зменшення щомісячних внесків (від двох до чотирьох крон річних).

Уже 1878 року господарі с. Підберізці І. Бубела, Г. Дзюбак, М. Цар, а також учитель о. М. Абрисовський стали членами Львівської “Просвіти”, а відкриття читальні “Просвіти” в Підберізцях урочисто відбулося 14.07.1901 р. за участю відомих просвітян: І. Левицького і Г. Врецьона.

Цього року членами “Просвіти” стали і селяни Миклашева: Мартин Пугач і Яким Попович. 20 червня 1884 р. газета “Батьківщина” повідомила про заснування читальні “Просвіти” в селі. Членами товариства стали Р. Чіха, о. Марко, Д. і М. Пугачі, І. Войтович, В. Возний, П. Моравський, Г. Завербний. Першими керівниками обрали М. і Д. Пугачів, Глинського, Ф. Возного, Р. Кардаша і П. Моравського. На урочистості на запрошення учителя Фастнахта прибули А. Вахнянин, Г. Врецьона, К. Левицький. Гості подарували від Львівського відділу добірку книг. Миклашівці зберегли протоколи перших засідань товариства, які свідчать, що діяльність “Просвіти” охоплювала широкий спектр духовного, культурного та господарського життя селян.

У багатьох селах спочатку будували читальні, а потім зверталися до влади щодо реєстрації “Просвіт”. 1884 року збудували читальню у Містках, а назву “Просвіта” читальня отримала вже 15.07.1902 р., очевидно з часу заснування там товариства. Особливо активізувалася діяльність Містківської “Просвіти”, коли парохом у селі був о. П. Кордуба (з 1918 по 1940 рр.). Із приходом більшовиків о. Кордубу вивезли до Сибіру, де він і зник. Приблизно в цей же час заснували читальню “Просвіти” стараннями о. П. Бажанського і в Сороках-Львівських, на той час досить національно-свідомому селі. Село відоме гучним процесом у справі вбивства Я. Галана, яке пов’язане з родиною о. Д. Лукашевича. Тут народився легендарний сотник М. Дуда (псевдо — Гріменко). Кілька разів у

селі на явочній квартирі бував Р. Шухевич.

Про діяльність товариства “Просвіта” в сусідньому селі Муроване (колишні Ляшки Муровані) відомостей зовсім мало. Заснували тут товариство наприкінці 1890-х. Крім “Просвіти” тут діяли “Січ”, “Сільський господар”.

Є на мапі Пустомитівщини маленьке село Товшів, у якому мешкає до 150 осіб, із яких до 90 % пенсіонери. Але пам’ятник Т. Шевченку, збудований громадою 1959 року (скульптори Е. Мисько і Я. Чайка) завжди доглянутий, обсаджений квітами, біля нього відбуваються найурочистіші події села. Тут 6 вересня 1896 р. відбулись установчі збори товариства. Головою обрали о. П. Пелеха, заступником став Г. Кисилевський. Бібліотека налічувала 180 книг. До 100-річчя М. Шашкевича товариство організувало свято. У селі відбувалися фестини та ін. 1912 року, коли товариство очолював І. Думанський, драмгуртківці поставили п’єси: “Ой, не ходи, Грицю...”, “Святий Миколай”, “Пекло в хаті”...

Ініціаторами заснування осередків “Просвіти” найчастіше були патріотично

Серед найстаріших осередків на Пустомитівщині слід назвати і читальню “Просвіти” у Скнилові, засновником якої був видний громадський діяч о. Фолис. При “Просвіті” 1896-го створені “Братство тверезості”, кооператив “Єдність”, а пізніше — спортивне товариство “Сокол”, “Сільський господар” і позикова каса. Спочатку просвітяни збирались у хаті Онуфрія Мацькова, а 1896 року освятили новозбудовану домівку “Просвіти” на викупленій громадою землі.

Наприкінці 1896 р. “Просвіту” засновано у Городиславичах. Товариство налічувало 120 осіб.

У селі Лісневичі, яке пізніше приєднали до Пустомит і разом із Наварією утворили місто Пустомити, товариство “Просвіта” заснували 9 лютого 1900 р. Головою обрали Пилипа Моту. В організації були 19 членів, а в читальні — 200 книг. 1933 року силами громади й активістів “Просвіти” в Лісневичах спорудили триповерхове цегляне приміщення Народного Дому на землі, викупленій громадянами в орендаря Хаїма. Крім “Просвіти”, тут діяли “Союз українців” (Катерина Мота, Юлія Мота),

трубу і сурму для збору “Соколів”. У травні 1915 р. російська влада забрала решту книжок і часописів “Свобода”, “Нове слово”, “Письма з Просвіти”, “Вісти з Запорожжя” на 60 корон, а також — сільський прапор за 400 корон, рамки до образів на 8 корон. 21.06.1915 р. під час битви москалями спалено 7 господарств з боку Милашович і залізничну станцію. Відновлено роботу товариства аж 7.03.1926 р. Головою обрали П. Дуду, секретарем — Порфирія Когути. З приходом більшовиків 1939 р. громадські організації зліквідовано, а багатьох просвітян репресували або замордували. Наприклад, із Лісневич у тюрмі на Лонцького, в Бригідках закатували 7 активних просвітян: В. Вознічка, Й. Говенко, Р. Карп’як, П. Крестиняк, Є. Мота, Ф. Мота, М. Панькевич. П. Баса, С. Кохановський дивом врятувалися і вирвалися на волю з допомогою львівських патріотів. У пам’ять про закатованих односельці за одну ніч 1941 р. насипали високу могилу, увінчавши її березовим хрестом. 1944 року енкаведисти змусили її зруйнувати, зрівнявши з землею. На цьому місці вже 1991 року силами ТУМ ім. Т. Шевченка споруджено пам’ятний знак тим, хто загинули за волю України.

На місцевому цвинтарі збережені могили о. В. Стернюка — батька митрополита; Євгенія Стернюк — дружини о. В. Стернюка, тітки полковника Є. Коновальця. Могили о. П. Стернюка, о. Остапа Стернюка. Є могила Січового стрільця Гр. Карпінця. 1993 року встановлено пам’ятник на могилі Юліана Бабія — відомого просвітянина, сина Пустомитівського пароха о. В. Бабія. Обидва загинули від рук окупантів: о. Бабій — у Сибіру, а його син — від польських шовіністів. У метричальній книзі с. Лісневичі є запис, досить ризикований для тих часів: “Акти уродження дітей 1—16 ст. не вписані через о. Бабія Володимира — пароха, вивезеного 22. 5. 1941 большевиками”. У будинку колишньої “Просвіти” — приватний магазин. Також збереглася напівзруйнована будівля садиби Стернюків, яку о. Степан Гриньків мав намір відремонтувати й створити музей. Тут деякий час мешкав ще один Пустомитівський парох о. Є. Возняк. Тут одружився з його дочкою Марією рідний брат С. Бандери.

Читальня “Просвіти” в Боршовичах, як свідчать архівні дані, заснована 23 липня 1904 р. Серед 16 засновників М. Согор, В. Сташинський, Ілько і Павло Стадники, Д. Качор, М. Максим’як, М. Наконечний, М. Найвер та ін.

Перша читальня розмістилася у хаті С. Качора. 1909 року голова товариства М. Вігинський і секретар М. Ривак звернулися до Головного відділу у Львові з проханням допомогти у будівництві читальні. На цей час в осередку було 69 осіб, 127 книг, часописи “Діло”, “Свобода”, “Громадський голос”, “Народне слово”, “Народний голос”. Восени 1929-го завершили будівництво дерев’яного приміщення читальні.

Намір заснувати читальню у Поршні виник ще 1896 року. Про це довідуємося з Заяви до Високого Намісництва, яку підписали 33 мешканці села: П. та О. Чорнії, М. та О. Мандзюки, Г. та Й. Бабії, П. Мороз, М. Адермах, Г. Деркач, М. Добош, А. Мосціцький, Я. Новак, Г. Олійник, І. Угрин, о. М. Олексій, С. Стахів та ін. Про те, чи діяв осередок, невідомо. Як вважає дослідник В. Лаба, “можливо, діяльність взагалі не проводилася, зважаючи на тверді москвофільські переконання о. Олексія”. Але читальня таки була заснована 12. 07. 1907 р. Із промовою виступили поважні гості: Гр. Врецьона, Й. Фолис. До товариства записалося 30 осіб. 1908-го воно об’єднувало 62 члени, в бібліотеці було 117 книг, передплачували газету “Свобода”. Велику підтримку осередок мав з боку директора школи Жизневського, громадянка позиція якого викликала опір, невдоволення і прями доноси о. Олексія. 1935 року зусиллями громади збудовано “Народний Дім” і вже черговою річницею Т. Шевченка просвітяни відзначили у ньому. 40-річчя заснування своєї “Просвіти” аматори відзначили великим концертом, постановою п’єс “Степовий гість”, “Голгота”, “Дума про Нечая” під керівництвом Ст. Стецьківа.

Далі буде.

Обереги українства

Просвітяни. с. Ставчани. 1932 р.

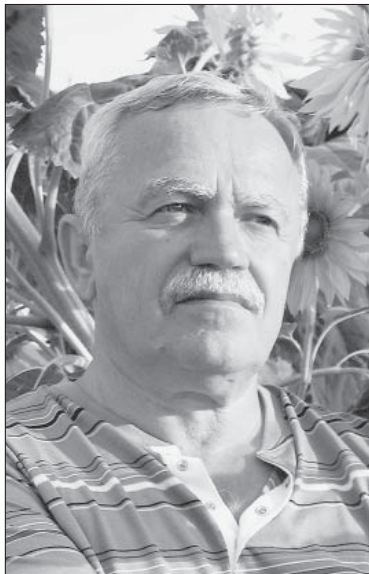
налаштовані священики, вони й очолювали новостворені структури. “Просвіти” доводилося долати не тільки шалений опір із боку влади, а й боротися з москвофільським “Обществом ім. Качковського”, заснованим у Львові 1874-го, польськими шовіністичними організаціями “Кулко рольніче”, “Стшелєц” та ін. Протистояння між ними доходило до частих сутичок і навіть кровопролитних бійок, як це було у Миколаєві, Миклашеві, Підберізцях, Пиколовичах, Боршовичах, Солонці й інших селах.

У Солонці читальню “Просвіти” засновано на початку 1892 р. з ініціативи о. Сосенка. Серед засновників були М. та І. Жиравецькі, І. та С. Корчуки, І. Лазорко, Копачі, Ю. Кулик, М. Курса, Т. Карпа, П. Ших. Коли 1894 року на місце о. Сосенка на парафію прийшов москвофіль о. Людовік Підгородецький, вороже налаштований до місцевої читальні, “Просвіта” з 1895 р. фактично припинила свою діяльність. І лише в квітні 1908 р., зусиллями І. Жиравецького, Мих. Мудрого та ще 15 активістів товариство в Солонці відновило свою діяльність. Уже 1909 року в осередку було 115 членів. Готують і ставлять вистави: “Віфлеємський вертеп”, “Семе, не кради” (спрямовано проти пияцтва), концертні програми до визначних дат, шевченківських днів тощо. Як правило, такі імпрези супроводжувалися виконанням гімнів “Ще не вмерла...”, “Не пора, не пора...”, піснями “Ми — гайдамаки” та ін. У лютому створили свій хор. Гостями товариства були знакові постаті, зокрема 1925-го тут побував Роман Дашкевич — організатор товариства “Луг”, а ще редактор газети “Громадський голос” Остап Павлів.

товариство “Луг” (М. Покрива, П. Пакош, Й. Гніт, Марія Бандера, Марта Гніт, Ярослава Карп’як, К. Пакош, Єва Шерба).

Установчі збори “Просвіти” у Пустомитах відбулися в день пам’яті Стефана 9.01.1901 р. Звіт про цю подію до Високого Намісництва зробив о. В. Стернюк — батько Архієрея Києво-Галицької Митрополії В. Стернюка. Подання про дозвіл на відкриття читальні зробив Єфрем Когут, його підписали й інші засновники: І. Венгер, Д. Ханас, М. Панькевич, І. Белень, І. Когут, В. Карпінєць, Г. Масляк, І. Петришин, Гікерко Дибаль. На урочисте засідання прибули високі гості: Гр. Врецьона, К. Левицький — майбутній президент ЗУНР. Зібрання проходило дуже урочисто. Головою обрали В. Стернюка, заступником — І. Петришина, касиром — І. Венгера, бібліотекарем — Пл. Дибалю, писарем — Є. Когути. Крім засновників, членами товариства стали ще 46 осіб. Збиралися просвітяни у неділі й свята, а взимку — щодня. Лекції читали В. Стернюк — “Про історію України-Руси”, Т. Кімілович “Значення товариства “Просвіта” для українського народу”, М. Заворотюк — “Поділ Галичини” та ін. Найактивнішими членами товариства до світової війни були: І. Яримкевич, В. Лісовський, П. Дуда, Т. Федина, бібліотекар А. Городній, касир П. Москв’як, голова міста І. Білень. Прихід російських військ приніс багато лиха. “В п’ятницю 4 вересня москалі, переїжджаючи через село, знищили пам’ятник Т. Шевченку, розбили таблицю з написом, мовлячи: “А ти тут что делаєш, Тарасю” (із звіту о. В. Стернюка за 1914 р.).

У читальні все поперекидали, книги подерли й розкидали по дорозі. Забрали

“Я змалку хотів бути письменником”

— Ліна Костенко сказала: “Поетія — це справа серця, боги дуже розумно в поезії богино. А я з юності любила читати філософські книжки і хотіла бути мудрою. А потім зрозуміла, що це мені починає заважати, відчувала, що поезія хоче іншого. Я перестала бути розумною і дозволила собі бути вільною”. А Ви — розумний чи вільний? Адже, окрім прози, часом повертаєтеся до поезії. До кого Ви ближчі?

— Ближчий до вільного. На мені ніхто не возив воду дуже сильно.

— Як Ви ставитеся до Шевченківської премії? Григорій Штонь вважає, що письменникам від неї “варто дистанціюватися. Хоча б заради Шевченка, якому вона ні до чого”. А Ігор Павлюк стверджує: “Всі премії так чи інакше суспільно, політично, суспільно-політично заангажовані, і тому ставати лауреатом найпрестижніших, найсвятіших із них... — найоптимальніше було би померти”.

— Таких, як Г. Штонь — тисячі, це образені на життя ідеали. Літературні премії є в кожній країні. Інша річ — як їх розподіляють. Якось я запитав одного з членів Шевченківського комітету, чи він читав мій роман “По той бік ночі”, виступити тоді, кілька років тому, на здобуття Шевченківської премії. Він подивився на мене і не зумів збрехати: чув, мовляв, чув. Ось так.

— Омелян Прицак, відомий український історик із діаспори, вважає: представники вищих верств українства, на жаль, “відрізали українську історію від її основних коренів. Почали шукати історичних моментів там, у тій верстві, яка є поза історією..., де село має тільки проблеми села..., де нема якісної свідомості, не тільки національної, а навіть регіональної... Тому... Грушевський мусив до своїх людей звертатися з тим, хто такі українці і що вони хочуть”. Що Ви про це думаєте?

— Варто низько вклонитися пам’яті кожного. Ті люди, кого він називає байстрюками (Костомаров, Антонович. — Б.З.) — не байстрюки. Вони переймалися тією землею, на якій жили. Вони — не зрадники, а прийшли на допомогу Україні. Але нині наша інтелігенція не має ні Тараса-другого, ні Шептицького-другого. Нема сенсу у такому запитанні. Це — не інтелігенція.

— Уже понад 15 письменників були (або є) у складі Верховної Ради. Вам туди не хочеться?

— Як казав Сковорода: “Стовпів дуже багато!”. Ні, не хочу.

— “В НСПУ назбирається 10 % справжніх письменників, а решта — літературні нещади, пропиті таланти і графомани, — ствер-

Василь СТЕФАК: «Випробування українців на живучість триває»

Василь Стефак — письменник, за фахом — журналіст. Автор низки книг прози й однієї поетичної збірки “Примха посеред літа” (2012). Переклав українською повість А. Приставкіна “Золота хмаринка ночувала” (1990), роман В. Гроссмана “Життя і доля” (1991). Твори В. Стефак перекладено білоруською, російською, болгарською, литовською, молдавською, узбецькою мовами. Заслужений працівник культури України.

Про культуру — зокрема й письменницького творення — розмовляємо з прозаїком, твори якого ось уже 40 років радують читача.

джує один письменник, член Асоціації письменників України. — А це — кадебістські стукачі... То як я можу бути з ними в одній компанії? А Ви можете бути в одній компанії з такими діямими?

— Цей письменник проводив соціологічне дослідження? Звичайно, і в Спільці достатньо баласту, може, навіть половина. Але без баласту теж не можна. До прикладу, є пошуки Ю. Андруховича, а є і його “послідовники”. Окрім не доліків, є й те, що не відбереш, — він письменник.

— Папа Іван-Павло II вважав і писав у своєму листі до митців, що “ніхто краще од вас, митців, геніальних будівничих краси, не має відчуття того пафосу, з яким Бог на світанку створення світу глянув на витвір своїх рук”. Погоджується з цим твердженням?

— Людина поволи пізнає саму красу, починаючи від краси слова... Так, письменники — будівничі краси, але не всі. Ось молода література, де повно матюків. Де люди самі себе викидають із краси того храму. Звичайно, я можу помилятися.

— В Україні, за повідомленням Михайла Насенка, в КНУ імені Т. Шевченка відкривають Літературний інститут. Це підмога Спільці письменників і українському суспільству?

— Я мріяв про Літінститут у Львові. Але дали обіцянки справа не зрушилася з місця. Я тоді навіть “запалив” керівників Спільки львівської. Врешті, Літінститут мусить бути. Скільки років людина доходить до розуміння слова? Тож має володіти тим ремеслом. Це гарна ідея.

— Василь Стус у таборовому зошиті занотував: “Тільки божевільний може сподіватися на те, що офіційна форма національного життя може щось дати”. Чи в цьому висловлюванні йдеться і про нинішню ситуацію в Україні, як Ви вважаєте?

— Це складне питання. Ось, скажімо, наша нинішня практика. Щоб видати книжку, кланяємося грошовому мішку. Хтось підтримає тебе, хтось — ні. Йдемо до обласної ради чи до Верховної Ради. І теж шукаємо допомоги у влади. Те, що сказав Стус, — не стосується нинішньої влади. І тієї — теж. Там шлося про ворога держави. А тут — про байдужість.

— Як Ви ставитеся до конкурсу “Коронація слова”? Мас він вагомим значенням для сучасного літературного процесу в Україні?

— Так, мабуть, будь-який конкурс, якщо його проводять професійно, має благородну мету, — це добре. Особливо для молоді.

— Чи є такі книжки, які Ви перечитуйте час від часу?

— Це українська класика. У мене є полиця з українською літературою. Панас Мирний, Нечуй-Левицький, Франко... Дратують малоосвічені критики, які стверджують: є велика російська література, а українська — “не доганяє”.

— Що Вас потягнуло до віршів?

— Я їх для себе пишу ще від 1950-х років. Коли пас корову,

брав зошит і писав. Змалку хотів бути письменником. Але я надто пізно почав працювати над собою професійно. Аж у 24 вступив до університету. Вірші — то інтимний пласт мого життя. Чотиритомник Гемінгвея починається з віршів, Євген Гуцало видав вірші, Олесь Гончар писав...

“Бог нам дає час, щоб ми відшліфували себе”

— Ігор Бондар-Терещенко вважає, що “література західноукраїнського регіону” мала б розвиватися в “західному напрямку...”, аніж крокувати легким шляхом на ще не спалюєний Мазохом та Іздріком літературний Схід”. Ваш коментар.

— Західноукраїнської літератури (сучасної) немає, принаймні немає відповідних облич. Питання розв’язав би і, може, розв’яже Літературний інститут. Він повинен мати відділення теорії. Випускники того відділення і вносили б свої пропозиції, був би всебічний огляд сучасної української літератури.

— Пам’ятає, з чого почалося національне відродження в Україні? 1986 року на травневому з’їзді письменників УРСР виступив російський поет Єгор Ісаєв. Те, що він говорив, прокоментував у своєму виступі Борис Харчук, автор роману “Волинь”: “Шановна Москва! Не присилай іншого разу на наш з’їзд таких дурнів, як Єгор Ісаєв. Тому що у нас своїх дурнів багатько!”

— Пам’ятаю я той з’їзд і виступ Б. Харчука. Коли говорили про радянське мистецтво — ще за тих часів, то казали, що ми — народи-брати. Був такий ідеологічний штамп. А про українську літературу в Росії взагалі не мали жодного уявлення. Я був у складі десятиох українських письменників у 80-х роках, які звітували в Москві, у Тюмень потім потрапив. Там було багато молодих людей, випускників університетів, але про українську літературу вони поняття не мали. То ми їм у Москві розповіли про нашу літературу. Цікаво, що звітували тоді тільки львівські письменники. Було б добре, якби наша Спілька влаштувала звіти письменників по областях. Хіба ж не диво, що мій роман “По той бік ночі”, який мав 40 рецензій, до читача не дійшов. Я не нарікаю. Розумію, що нині треба самому бути менеджером своєї книжки.

— Микола Вінграновський ще багато років тому запитував: Прозрімо ж, люди! Люди ми чи ні? Чи ми раби борщу і сала? То прозріємо нарешті?

— Прозріємо обов’язково. Через якийсь час. Бог нам його дає, щоб ми відшліфували себе. Маючи таких глибоких поетів, як В. Стус, М. Вінграновський, І. Калинець, маючи глибоку тисячолітню культуру, Кам’яну могилу, яка в нас є, — відшліфуємося.

— Шарль Бодлер вважав, що “художник перед мораллю не відповідає. У нього повинен бути талант, а не добрі наміри”. Мав він рацію?

— Українські письменники інші, ніж Бодлер, Верлен. Ми ду-

же поволи виборсуємося з напівколоніального існування. Культура підневільних народів лещо відрізняється від культури повністю розкріпачених народів.

— Як Ви ставитеся до висловлювання Анатолія Стріляного: “Сім’я для мене все-таки вище від нації, ви вже мені, друзі, вибачте”?

— А я вважаю, що Гельсінкські угоди грішать однією річчю. Їх підписували представники тих народів, які вийшли на битву до рогу. Має бути право нації попереду. А вже тоді — права людини.

— Чому українцям так важко порозумітися один з одним?

— Бо чомусь не любимо і не шануємо один одного.

— Хто від кого більше залежить: письменник від читача чи читач від письменника?

— Я колись сказав одному старшому колезі, що мене не цікавить читач. Він обурився і частково мав рацію. На читача треба оглядатися. Поезію В. Симоненка читає кожен, а в І. Калинця чи В. Стуса — поезія інтелектуальна й абсолютно недоступна. Як тут судити?

— Як поезія “на виріст”...

— Напевно. Зразок — Т. Шевченко. У нас вдома був “Кобзар” 1900 року. Часто мій тато брав верету, “Кобзар” і в саду собі читав. І якось сказав: “Тут Шевченко написав про моє життя”. Так, бо тато ріс сиротою. Треба, мабуть, писати так, щоб боліло і рафінованому інтелегенту, і людині фізичної праці.

— Які свої твори вважаєте найкращим доробком?

— “Примови проти темряви” — збірка оповідань і новел. Причому написані вони у різних форматах: і в модерновому, і в звичному. А друга — роман “По той бік ночі”. Це розповідь про долю воєнка УПА. Роман, як на мене, вдала спроба художнього осмислення недавніх подій національної історії в самоідентифікації сучасного українця. Подумати тільки — армія, яка воює лише трофейною зброєю, протистоїть не лише гітлерівській армій, а й понад десятиліття — такій потузі, як російська імперія... Маємо лише за одне десятиліття стільки взірців подвигів, що могли б ними поділитися із цілим світом.

Роман до читача, на жаль, не дійшов. А висувався на здобуття Національної премії імені Т. Шевченка. До речі, це той роман, який я писав уже не як учень у літературі, а сказати б, той, хто вже освоївся в письменстві.

— Як Ви вважаєте, чому не дійшов?

— Окупація нашого культурного, чи, як кажуть тепер, інформаційного простору, робить мільйони українців байдужими і до свого історичного минулого, і до того, що відбувається в Україні нині. Словом, випробування українців на живучість триває. Тому українцям щодня варто нагадувати про тих, хто в минулому високо піднімав рідні прапори, освітивши їх власними світлимими душами.

Спілкувався Богдан ЗАЛІЗНЯК

Бойчукісти: тріумф і трагедія У Львівській національній галереї мистецтв відбулася виставка «Бойчукісти: тріумф і трагедія»

Христина БЕРЕГОВСЬКА, мистецтвознавець, куратор виставки

Виставка присвячена 130-річчю з дня народження Михайла Бойчука. З фондів галереї в експозиції представлено 57 маловідомих творів М. Бойчука (1882—1937) та його учнів: А. Іванової (1893—1972), С. Налепінської-Бойчук (1884—1937), О. Павленко (1895—1991), І. Падалка (1894—1937), О. Сахновської (1902—1958), Є. Сагайдачного (1886—1961) та О. Кравченка (1903—1985).

Ідеї бойчукістів виникали ще в майстерні Юліана Панькевича у Львові на початку ХХ ст., розвивалися в академіях Кракова, Мюнхена, Парижа, втілювалися з творчим болем у радянському Києві та Харкові. Бойчукісти як діячі Розстріляного Відродження репресували та розстріляли 1937 р.

Явище “бойчукізм” виникло в часи, коли окупанти ламали хребет духовності української культури. Тоді М. Бойчук із благословенням і підтримкою Митрополита Шептицького зробив подвижницьку спробу відродження українського національного мистецтва. Разом з учнями він прагнув пробудити етногенетичний код, нащепивши ним модерне українське мистецтво. Вони ламали стереотипи сприйняття й трактування мистецтва, намагаючись долучити українську художню практику до світових культурних просторів.

Слідознавець М. Бойчука, мистецтвознавець С. Гординський зазначав: “Одним із стимулів до успіху М. Бойчука було досконале бачення мети, до якої прямуював він сам і провадив своїх учнів. Мета була передбаченою до дрібниць: навчитися майже невідомої техніки справжньої фрески як основи монументального малярства; спочатку відродити візантійське мистецтво, раніше поширене в Україні, а потім створити свій український стиль монументального мистецтва; втілити мистецтво в усі галузі життя, у всі форми культурної діяльності”.

М. Бойчук та його учні намагалися по-своєму аналізувати багатопланові європейські мистецькі платформи, вводячи їх на горизонт української традиції, цим самим фіксували свою творчу присутність і ставлення до неовізантійських тенденцій. Наріжним каменем творчо-виховної системи М. Бойчука було виховання художника з українським обличчям, синтетичним мисленням, здатного творити нові естетичні цінності та підносити українське мистецтво до світового рівня.

У мистецтвознавчій літературі творчість бойчукістів ґрунтовно досліджували науковці: О. Ріпка, Л. Соколюк, Я. Кравченко, В. Сусак та ін.

Відтак сьогодні як ніколи актуальною і важливою є популяризація національних концепцій мистецтва М. Бойчука та його учнів як інтерпретаторів ідей і практик українського та європейського мистецтва.

Микола ЦИМБАЛЮК

Роман Коваль усю свою творчість присвятив дослідженню і оприлюдненню героїчних сторінок національної історії початку ХХ ст. Такої глибокої обізнаності в тогочасних подіях визвольних змагань 1917—1920 рр. не має, напевно, жоден із науковців академічних інститутів. У цьому величезному інформаційному масиві, як стверджує письменник Василь Шкляр, “він вільно почувается, орієнтується в документальному й мемуарному масиві того періоду, дуже тверезо й реалістично дивиться на той історичний відтинок, не боїться називати речі своїми іменами. Із забуття він видобуває найзнаковіші постаті, серед яких і Михайло Гаврилко, який уособлює нашу українську єдність і соборність”.

Михайло Гаврилко народився 1882 р. на Полтавщині, в селянсько-козацькій родині. У тих краях, що межували з Диким степом, де споконвіку витав вольнолюбивий дух, що утверджував себе у важкій селянській праці, звитяжній борні із зайдами-ворогами і творенні прекрасних зразків народної культури. Тож і малий Михайло змалку полюбив ліпити з глини різні фігурки людей, коників, півників. І ця дитяча забавка визначила його долю.

Після школи він навчався у Миргородському художньо-промисловому училищі, звідки вишло багато відомих митців. Національно-патріотичне середовище багато в чому формувало вишклатачі, серед яких Опанас Слестіон, відомий етнограф, маляр і скульптор. Цілком імовірно, що там же Михайло познайомився з Іваном Падалкою, майбутнім талановитим художником-бойчукістом. Тож середовище формувало не лише митців, а й світогляд майбутніх особистостей, що стануть у перші лави борців за українську державність.

Перебуваючи в Петербурзі, 1905 р. Гаврилко бере участь у студентських заворушеннях. Як наслідок його громадсько-політичної активності: неодноразово

Словом і кінокамерою

Народний депутат О. Доній і письменник Р. Коваль на зустрічі з глядачами

арешти, півроку в Петропавлівських застінках і втеча за кордон. Перетнувши кілька країн, опиняється у підавстрійській Україні, у Львові. Талановитого юнака запримітила західноукраїнська інтелігенція. Наталя Кобринська, одна із провідних діячок галичанського феміністичного руху, заопікувалася ним, надавши стипендію для продовження навчання в Королівській художній академії у Кракові. А згодом руку допомоги православному “східняку” простягнув і греко-католицький митрополит Андрей Шептицький.

Там же, в Кракові, він познайомився з Оленою Гордієвською, яка згодом стане його дружиною. Гордієвська походила з великого українського роду, що дав національній культурі низку непересічних митців, зокрема таких як Соломія Крушельницька, Богдан Лепкий тощо. Вона навіть після смерті чоловіка (про те, що його, пораненого на рідній землі, червоноармійська брательна спалила у топці паровоза, так і не дізнається) до останнього подиху чекатиме на зустріч...

1917-й став переломним не лише у долі українського народу. З перших днів Гаврилко у вирі життя стає одним із організаторів військових формувань — Українських Січових стрільців, потім — Сірої дивізії армії УНР. У часи воєнного лихоліття Пешої світової, 1915—1916 рр., перебуваючи на Волині, разом із друзями він опікується організацією “Просвіт”, народною освітою. У той час за його участі тут було вперше відкрито понад 150 шкіл. Водночас не припиняє працювати як графік, скульптор.

Ще 1910 р. Михайло Гаврилко взяв участь у конкурсі на пам’ятник Тарасові Шевченку, який оголосили кияни. Євген Чикаленко, який був членом Шевченківського комітету, одразу виокремив і відзначив його роботу. У своєму запису за той період він зазначає, що з усіх (а їх було до півсотні) поданих проєктів лише проєкт Гаврилка заслуговує на пильну увагу. Цей пам’ятник мав скульптурне обрамлення п’єдесталу, що символізува-

У переповненому столичному Будинку актора відбулася презентація художньо-документального фільму “Стеком і шаблею” за мотивами книги Романа Ковалю, яку висунуто на здобуття Шевченківської премії. На зустрічі з автором і творцями кінострічки (режисер В. Бондаренко, співсценарист В. Тетерятник) прийшла сила народу, серед яких були відомі діячі культури й мистецтва, громадські й політичні діячі. Але переважна більшість — люди, що давно знають одне одного по багаторічних і численних акціях із вшанування пам’яті героїв національно-визвольної боротьби.

ли сюжети з творів Шевченка. Чикаленко зауважив, що все це дихає Хмельниччиною.

Шевченкіаною пронизана вся творчість Гаврилка, вона — домінуюча тема всього його життя. Він був одним із перших, хто активно взявся за її розробку. Ще перебуваючи в Галичині, він невідступно працює над образом Тараса, увічнюючи його в пам’ятниках, погруддях, барельєфах, горельєфах, медальйонах, графіці, картинах тощо. У нього було глибоко особистісне бачення Кобзаря — непокірного, стрімкого, з постійним виразом напруженої думки. Це був образ справді українського Апостола правди і свободи. Того, до чого прагнув і сам автор. Розповідають, що перед Другою світовою війною мало не в кожній хаті стояв чи висів образ Шевченка роботи Гаврилка.

На превеликий жаль, із його великої творчої спадщини залишилося небагато. Патологічно мстива советська влада ніколи не переоб’яжувала свою політику до українців бодай найменшою по-

вагою і благородством, а до таких діячів як Михайло Гаврилко й поготів. 1939 року з окупацією Західної України, майже все, що він створив, “освободітелі” піддали вогню і молоту. Навіть після війни (1956 р.) за вказівкою уже не сталінського керівництва всі цінні роботи, що були у запасниках Львівського художнього музею, спалили або розбили. Поодинокі його твори збереглися лише в одиничних примірниках у музеях Європи, в приватних колекціях і в нащадків Гаврилка — онуків Ярослава, Ореста і Любомира Абрагамовичів.

Усі ці сторінки полум’яного життя українського митця і борця за волю України проходять із кадра в кадр, урізноманітнюються акторською грою (роль Гаврилка грає В. Пашенко), монологіями автора книжки й одного із творців фільму Романа Ковалю, земляків-полтавчан, митців, онуків. Сюжет динамічний, із чітко витриманим темпоритмом, що полегшує перегляд і сприйняття далеко не простого історичного й мистецького матеріалу. В останню мить з екрана звучать проникливі слова як реквієм великому життю: “Романтик і трохи Дон-Кіхот”, “визначний мистець”, “ідеаліст кришталеву чистої води”, “князь Українських Січових стрільців”, — так називали Михайла Гаврилка його сучасники... А значить, ворог не розірвав історичну пам’ять українського народу. І отже, ми сильні покладами духу наших дідів і прадідів. Вічна їм пам’ять і слава!”

Роман Коваль своєю багатогранною, багаторічною і подвижницькою працею вкотре повертає нам справді Великих українців. “Але великими українцями є не лише ті, хто поклав своє життя за незалежність України, а й нинішні, хто всупереч усьому і всім сьогодні повертає нам і творить майбутню історію”, — сказав народний депутат України Олесь Доній. І серед них Роман Коваль, якого Асоціація українських письменників, Національна спілка художників України висунули на здобуття Шевченківської премії.

Євген БУКЕТ
Фото автора

Творчий вечір у музеї літератури

5 лютого в приміщенні Національного музею літератури України відбувся творчий вечір відомого літературознавця, шевченкознавця, заступника директора Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, кандидата філологічних наук Сергія Анастасійовича Гальченка. Цьогоріч він серед претендентів на найвищу державну нагороду — Шевченківську премію. Три книжки: Тарас Шевченко. “Вірші. 1844”, “Повернені шевченківські раритети”, Тарас Шевченко. “Альбом 1845 року”, підготовлені відомим ученим-текстологом і шевченкознавцем, висунуто Національною спілкою краєзнавців України за напрямом “Літературознавство та мистецтвознавство”.

Ще з молодих літ науковець займається систематичними пошуками архівних матеріалів і музейних експонатів, пов’язаних із життям і творчістю видатних українських письменників ХХ століття: Володимира Винниченка, Павла Тичини, Володимира Сосюри, Остапа Вишні й інших. 1984 року С. Гальченко, переглядаючи матеріали в теках літера-

турознавця П. Попова в одному з московських архівів, знайшов невідомі автографи Т. Шевченка, про що відразу ж проінформувала читачів московська “Літературная газета”. З того часу почалася його кар’єра як шевченкознавця.

Сергій Гальченко з 1982 року працює в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, обіймаючи в різний час посади молодшого наукового співробітника, вченого хранителя фондів,

завідувача відділу рукописних фондів і текстології, а з 2005 року — заступника директора інституту. Перед цим останнім призначенням із 2000 року він обіймав посаду директора Національного музею Тараса Шевченка в Києві.

Під час свого виступу Сергій Анастасійович розповів, як завдяки його пошукам у фондах державних архівів і музеїв з’явилися численні документи відомих українських письменників

і діячів науки й культури. Найбільш вразила розповідь про те, як ще 1992 року розпочали пошуки вивезених із Києва під час окупації рідкісних шевченківських матеріалів, слід яких загубився за океаном. Науковцю вдалося їх знайти у США, звідки він привіз унікальні документи й долучив їх до архіву Т. Г. Шевченка в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

У рамках творчого вечора відбулися презентації унікальних видавничих проєктів, ініціатором та упорядником яких був Сергій Анастасійович: Тарас Шевченко. “Вірші”. Рукописна збірка, ілюстрована М. Башиловим і Я. де Бальменом 1844 р. Факсимільне відтворення (2010), Тарас Шевченко. “Другий “Кобзар” 1847 року” (2010), Тарас Шевченко. “Альбом 1845 року”. Факсимільне відтворення (2012), “Повернені Шевченківські раритети” (2010 р.), Сергій Гальченко. “Скарби літературних архівів” (2012).

Про вихід у світ кожного з них “Слово Просвіти” вже розповідало на своїх шпальтах. Внесок

Сергія Гальченка у скарбницю повернення до мас творчої спадщини видатних українців справді неоціненний. Чого вартий один лише факт — на думку більшості присутніх на творчому вечорі найкращі сучасні видання “Кобзаря” Т. Г. Шевченка упорядковані й прокоментовані саме Сергієм Гальченком.

Про вагомий здобуток у вітчизняній науці номінанта на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка йшлося у виступах ведучого вечора, директора Інституту літератури Миколи Жулинського, народного депутата України, голови парламентського комітету з питань свободи слова та інформації Миколи Томенка, лауреата Шевченківської премії Михайла Наєнка, письменника Олексія Довгого, колеги з Інституту літератури та інших промовців.

Творчий вечір відбувся за підтримки Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, Національного музею літератури України, Малої академії наук України, Всеукраїнської асоціації музеїв.

Петро АНТОНЕНКО

Бібліотека чи «братська могила» книг?

Слово “бібліотека” з грецької означає “сховище книг” або “місце їхнього зберігання”. А це ще й місце користування книгами чи роботи з ними. Але нині існування бібліотек як закладів масового користування починає викликати сумніви.

Люди стали менше читати. І тому кілька причин: засилля телебачення й Інтернету. В Інтернет-бібліотеках гігантські “поклади” електронних версій книг. І сьогодні електронними книгами уже нікого не здивуєш. Однак книга, бібліотека потребують підтримки.

У моєму районі на Чернігівщині жодна сільська бібліотека не опалюється, навіть ті, що розташовані у будинках культури, бо заморожені й ці заклади. У районній бібліотеці “кімнатну температуру” 7—8 градусів загартовані бібліотекарі витримують, але це нищівно для книг — гине цінний книжковий фонд. А поповнення його й так мізерне, передплату на періодичні видання зведено майже до нуля, навіть райбібліотеки не отримують жодного українського літературного журналу, не кажучи про фахові, науково-популярні видання. А бібліотеками ж користуються ще й фахівці, старшокласники, студенти. Що ж робити?

Книзі допоможуть комп’ютер та Інтернет

Нашу бібліотечну сферу вирішили підтримати за допомогою комп’ютера та Інтернету. Уже чотири роки поспіль у країні працює програма “Бібліоміст”. Суть її — комп’ютеризація масових бібліотек, обласних, міських, районних, сільських та підключення їх до Інтернету. Щойно оголошено підсумки чергового етапу програми: за 2012 рік комп’ютерну техніку та підключення до Інтернету отримали ще 237 бібліотек України в 157 населених пунктах (в обласних і районних містах їх підключено по кілька). Загалом за роки програми кількість таких бібліотек становить 1578.

Американський мільярдер Білл Гейтс, власник найбільшої світової комп’ютерної імперії,

Фото Олександра Литвиненка

виділив зі своєї Фундації 25 мільйонів доларів на програму “Бібліоміст”. Ще на 9 мільйонів його корпорація Microsoft надала програмне забезпечення. До комплексу техніки, крім самого комп’ютера, входять принтер, сканер, веб-камера, навушники. Мета програми — зробити масові бібліотеки центрами надання нових послуг, повністю безкоштовних, для всіх мешканців населеного пункту.

Партнери програми “Бібліоміст” — потужні закордонні організації. Насамперед це державне Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке вже понад 50 років надає економічну та гуманітарну допомогу по всьому світу. В Україні USAID працює вже 20 років. “Доступ до інформації дає поштовх активній учас-

ті українців у розвитку власних громад, яка необхідна для такої молодої незалежної країни, як Україна”, — зазначив директор Регіональної місії USAID в Україні, Білорусі та Молдові Джек Бартон.

Ще один партнер — IREX, авторитетна міжнародна неприбуткова організація, що сприяє якості освіти, становленню демократії, незалежних ЗМІ у понад 100 країнах світу.

Програма “Бібліоміст” триває, до кінця 2013 року комп’ютеризують і підключають до Інтернету ще кілька сотень бібліотек.

Чи не буде вимкнено комп’ютер?

Такий допоміжний можна лише радити. Але чи працюватиме ця комп’ютерна техніка, чи буде Ін-

тернет у звичайній сільській бібліотеці? Про це запитали на презентації представника Міністерства культури, у підпорядкуванні якого основна бібліотечна мережа країни.

Ідеться про те, що за програмою “Бібліоміст” до згаданого вже потужного фінансування спонсорів, місцева влада брала зобов’язання: гарантувати оплату за підключення бібліотеки до Інтернету і за користування ним. Представник Міністерства зазначив, що взагалі фінансування бібліотек — у віданні місцевої влади (хоч кадрові, організаційні, методичні питання все ж є прерогативою Міністерства і його місцевих органів).

Що ж, поговоримо про місцеве самоврядування з його бюджетами. Я навіть чиновникові конкретний приклад із моєї районної бібліотеки. Її працівники повідомили дві новини, пов’язані з урізанням місцевого бюджету: перша — з нового року в бібліотеці відключено Інтернет (він був там і без згаданої програми), друга — повністю анульовано виділення коштів на передплату періодики. Бібліотека відтепер не передплачує навіть районну газету, годі казати про обласні й загальноукраїнські видання, зокрема й органів влади. І бібліотекарі, отримуючи мізерну платню, мусять приносити сюди газети з дому. І це типова картина.

Ще один факт. Бурхливі події відбулися нещодавно на сесії районної ради в місті Городня на Чернігівщині. Це один із районів, де наприкінці року з деяких сіл, у яких закрили школи, припинили підвезення учнів до шкіл у сусідні

села. У відомстві Табачника чомусь не вистачило пального на програму “Шкільний автобус”. Обурені батьки, чії діти опинились поза навчальним процесом, вдалися до акції протесту з перекриттям автотраси. Увірвався терпець і в депутатів Городнянської райради. Вони ухвалили звернення до Президента з приводу бюджету району на 2013 рік. Його недавно ухвалила сама ж рада, власне, намагалася розділити мізерні кошти, спушені згори, на бюджетну сферу. Їх вистачить лише на 8 місяців, на третину року коштів бракує. Варіантів два, їх пропонують глави держави самі ж депутати. Перший — заключну третину року не фінансувати бюджетну сферу взагалі, бо нічим. Залишити людей на 4 місяці без зарплат. Другий варіант не менш цікавий: скоротити на ту ж третину бюджетну сферу одразу, на початку року, а соціальних закладів доведеться скоротити ще більше. У зверненні наведено й цифри: для цього в районі запропоновано закрити 14 сіл із 32, 11 шкіл із 27, 43 медичні заклади із 44, 38 закладів культури із 44, а бібліотеки ледь не всі.

Другий варіант владу, очевидно, не влаштує. Якщо буде обрано перший, з урізуванням зарплат, а людей відправлятимуть у так звані “відпустки за свій рахунок”, то депутати районної ради готують пропозиції ще одне звернення: вони хочуть запропонувати йому написати заяву на “відпустку за свій рахунок”, бо дай на три тижні. Депутати підраховували, що економія на зарплаті главі держави і його обслуговуванні (проживання, транспорт, охорона і т. ін.) складе солідну суму, якої вистачить, щоб урятувати від закриття соціальну сферу хоча б одного району.

Роман-пісня Григорія Лютого «Мама-Марія» на сцені театру

В’ячеслав ДРИГАЙЛО,
заслужений журналіст України

Це справді унікальна, неординарна подія в культурному, духовному житті відродження України. Авторські поезії у виставі читає поет Григорій Лютий.

У виставі зайняті: народний артист України Юрій Бакум, а також Валентина Костиш, Алла Карпенко, Алла Анзіна, артисти драми, балету та вокалу.

*Залишайте себе на землі!
Вам безсмертя відкрила природа!
Хай завжди зіграє нагородою
Нележкі ваші дні й мозолі.
Залишайте себе на землі!
Не беріть із собою в могили
Ні вогню, ні любові, ні сили,
Ні довірливих, лагідних слів...*

— Ці пророчі, закличні слова сучасного поета збуджували нашу творчість, — сказав перед прем’єрою поетичної історії життя за мотивами однойменного роману-пісні Григорія Лютого “Мама-Марія” художник-постановник, заслужений діяч мистецтв України, директор Запорізького академічного обласного музично-драматичного театру імені В. Магара Валентин Слонов. — Першими глядачами, поціновувачами поетичного віршованого твору Григорія Лютого та інсценізації і сценічного втілення режисера-постановника заслуженого діяча мистецтв України Ігоря Бориса стали земляки поета — запорізькі авіабудівники — працівники відкритого акціонерного товариства “Мотор Січ”, які в ці дні відзначають 105-ту річницю дня заснування свого підприємства. В основі поезії Григорія Лютого лежить саме любов, любов до рідного краю, до людей, до природи, до жінки, до Матері... Це дійство

треба бачити... Він ніби кровно пов’язаний із народними джерелами, з яких і черпає силу для своєї поезії, осмислює нерозривну єдність людини і природи, яка є вічною. Григорій Лютий, і це також імпонує землякам, активно займається громадською діяльністю, дбає про відродження духовності українського народу, української мови, культури, традицій, місце української літератури в літературному процесі сьогодні. Його пером водило Гуляйполе...

— Мамі моїй Марії, татові, роду моєму красному, землякам, тій босоніжній споришевій (від обрію — до коліски) стежечці, що привела мене народитися українцем, присвячую, — зізнається Григорій Лютий про свій твір (роман-пісню) “Мама-Марія”, над яким “віршував” 8 років.

Цей твір високо оцінили відомі майстри слова:

— Новітній Гомер українського степу, — так величав автора Павло Загребельний. — Це незалежна пісня про матір українського народу, про наших матерів і бабусь, чії вінчальні сукні зацвітають у скринях і прискринках! — Велику річ вчинив Григорій

Лютий, — відзначає лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, письменник-академік, Герой України Іван Дзюба. — Багато чому радієш, читаючи роман-пісню.

*...Марія встала над літами
І заспівала щастям, як весна...*

Образ Марії-Матері (Всевишньої матері українського народу) постає в романі-пісні настільки особисто близьким авторові, що здається (а мабуть, так і є), ніби в ньому він сповна “довисловив” усю ту любов до жінки-дівчини, коханої, жони, матері, що “в серці колосилась”. І ще — дуже відчутний у романі-пісні тон поважання краси, естетичного виміру життя, благовіння перед його чаром...

— Ціни не скласти вашій пісні-романові, — захоочує на подальшу творчість запорізького поета Григорія Лютого патріарх української літератури, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, видатний прозаїк Анатолій Дімаров. — Виболеною душею і серцем нещасної нашої України, яку тільки ледар останній не грабував, не пригнічував. Недаремно ви над

нею мучились, краялись, кров’ю спливали впродовж довгих років і гіршої каторги трудно й придумати. І... солодшої. Коли зблисне яскрава строфа і поведе-поведе за собою в чарівний світ поезії.

— Ваш роман-пісня не має аналогів у нинішній поезії, — авторитетно стверджує відомий поет, критик, публіцист, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка Володимир Базилевський. — Не знаю іншого такого твору і за обсягом освоєного матеріалу, і за його втіленням. Одні пісні чого варті. Є серед них просто чудові, з тією новизною, яка й не снилася багатьом нашим безобличним текстостикам.

Серед відгуків і рецензій, побажань Григорій Лютий з особливою увагою вчитується і в рядки Миколи Лукива, Олександра Сизоненка, Миколи Сомы, Дмитра Іванова, вчительки Олени Доманченко з Донбасу, Тетяни Дігай, кандидата філологічних наук Тетяни Біленко та інших відомих не лише на Запоріжжі людей, які відзначають багатство палітри поета:

*Він витиснув із каменю цю
краплю,
Та з каменю збира він і росу...*

А сам поет, автор роману-пісні “Мама-Марія” зізнається: “Брався за перо, а в скронях стугоніла для себе ж написана клятва:

*Клянусь не віддати ні рядка
Такого, щоб самому не до серця.
Бо як сфальшивить майстер
навіть вперше,
То кара йому та, що він
зника...”*

Роман-пісню відомого запорізького письменника Григорія Лютого світ побачив 2008 року, і майже одразу в Запорізькому театрі виникла ідея створити спектакль за цим романом. Цей твір привернув увагу театру як лірико-епічне полотно, в якому поєдналися українські традиції, фольклор, рідна історія та розуміння нашої української душі. Постановка зберігає в собі всі ці якості роману-пісні та пропонує глядачеві масштабне сценічне видовище, яке мовою музики, пластики й авторської гри говорить про людяність, про потребу спілкування людини з людиною, про ширість і відвертість, яких не вистачає в сучасному глобалізованому суспільстві. Неймовірна сучасна пластика, глибоко символічна сценографія та стилізовані костюми, сповнена потужної сили акторська гра і дихання живої пісні — все це об’єднується в проникливу й зворушливу картину під назвою “Мама-Марія”!

«Народе мій, до тебе я ще верну»

Надія КИР'ЯН

Нині по всій Україні відбуваються заходи, присвячені 75-річчю з дня народження Василя Стуса. У Київському будинку вчителя також відбувся літературно-мистецький вечір, присвячений цій даті. Минуло 27 років після його смерті, а ми лише наближаємося до осмислення цієї постаті.

“Василь Стус народився не в найкращу пору — 38 року ХХ століття, а помер у найчорніші дні — перед світанням, — поділилися своїми роздумами товариш поета, доктор філософії Євген Сверстюк. — Його творчий шлях — приклад чогось несподіваного й дивовижного. Василя Стуса переслідували за кожне слово, особливо в табірні роки, а він зумів реалізуватися майже в 10 томах. У 1960-ті тільки невелике коло людей розуміло, що це непересічний талант. Це була епоха не для поетів, для багатьох — втрачені роки. Василь Стус реалізувався за цих жахливих обставин повною мірою. Навіть у 1980-ті думали, що навряд чи щось із його творчої спадщини вціліє, окрім листів до рідних. Виявилося, вціліло дуже багато, майже все, що він передавав із

табору. Це якоюсь мірою притча: не треба скаржитися на погані обставини, на несприятливі умови — якщо є великий талант, він себе реалізує.

Часто сперечаються, чи він був насамперед героєм, чи поетом. Дехто проти його героїзації. Мовляв, говоримо про Стуса як про звичайну людину. Кажу: говоріть, ніхто вам не забороняє.

Але нікуди не дінемося — Стусова біографія героїчна. Він створив міф свого життя — саме прометеївський міф”.

Роздуми філософа продовжив колишній політв'язень Василь Овсієнко, який повідомив, що його часто запрошують у школи, вищі навчальні заклади, де розповідає про свого однодумця, читає його вірші. Це свідчить, що прихильників таланту Василя Стуса, його героїчного чину шороку більше. До речі, пан Василь чудово декламує Стуса, мало хто може з ним у цьому позмагатися. “Народе мій, до тебе я ще верну”, — писав поет. І він повертається.

На вечорі пісні на слова поета виконали лауреат премії імені Василя Стуса Олена Голуб, кобзар Тарас Компаніченко. Актор Кирило Булкін представив композицію з його віршів і листів із табору.

«Жив, любив і не набрався скверни...»

У Народному домі Хмельницької міської “Просвіти” відбувся круглий стіл на тему “Поезія героїчного чину”, присвячений 75-літтю від дня народження поета, патріота, подолянина, Героя України Василя Стуса.

Учасники заходу — керівники методичних об'єднань вчителів української мови і літератури шкіль обласного центру — з цікавістю слухали розповідь голови “Просвіти” Зої Діденко про Василя Стуса, якого вона знала особисто. Старшокласники і вчителі НВО № 5 імені Сергія Єфремова розповіли про життєвий і творчий шлях поета. Учні читали вірші.

Почесна гостя зібрання Ніна

Качеровська, авторка збірки дидактичних карток “Василь Стус. Життєвий і творчий шлях поета, людини, громадянина” представила видання. Вчителі взяли участь в інтерактивному опрацюванні матеріалів про життя і творчість поета.

Затамувавши подих, слухали присутні живий голос Василя Стуса — поезії у його виконанні. Захід проведено за підтримки управління освіти Хмельницької міської ради, яке представляла Алла Войталюк, методист науково-методичного центру управління.

На фото — учасники круглого столу.

Нездоланий Стус Із виступу Богдана ЧЕПУРКА на вечорі, присвяченому пам'яті В. Стуса у Львові

Обравши мученицький вектор воскресіння українського народу (“Народ-Христос воістину воскрес!”), Стус не мав ні сантиметра для маневру у своїй творчості та поведінці й пішов до кінця. Його мужність живилася святими традиціями козацької нації: надію плекати на дії, долю кувати в битві за Народ.

У своїх листах 1966—1967 рр. на малу зону ще не ізольований Василь Стус пише: “Недавно мій товариш, який любить по-жіночому поплакати біля мене, сказав — ми, мовляв, пропаще покоління. Справді... лють недоволення... натомість діянь — це наше. Згадую бідного Джойса, що носив свою Ірландію в серці... зробив із неї духовно-безтілесну інтелігентську реальність і жив так, як живе всякий... інтелігент: без рук, без яєць, без учинків... лишився тільки рух як пам'ять про предмет і туга предмета... собачий щем перед місяцем... пізнаєш у цьому час?” Доречно тут процитувати Леоніда Кисельова “З листа Джонатана Яреми Свіфта”: “Я не хочу лежати в цій рабській землі (ірландській, українській! — Б. Ч.), Радше спатиму в лондонській твані”. Переживаючи поразку визвольних змагань, розтрощення й загрозу української справи, Стус відчуває межовий стан готовності до чину. Героїзм, жертвопринищення й особиста жертвність споконвіків були й довічно будуть нашим духовним хлібом, зарядженим пасіонарною енергією визначальних цінностей, для яких варто жити, пильно стояти на варті божих ідеалів, священних бажань і героїчного чину.

Стус затявся: здобути, або дома не бути! І хто дбав про нього, коли він уже заплинався кров'ю в карцерній м'ясорубці, а на великій зоні наче б повіяло вітром перемін? Взоруєтесь на образ Творця, Стус зі своєю жорсткою максималістською програмою не мав жодних шансів для хитань чи розслаблення: він грає страшну гру зі смертю, а оскільки смерть — мати життя (батьком життя є саме життя), вона йому ближча за земне животіння. Стусові страсті тотожні Христові — його Голгофа розважливо неуніка, раціонально прорахована, майже беземоційна, виключно протихудожня, виткана з невимовного болю, стоїчно мученицька (“я вже прорубав штольно до останньої сили віри... стою над краєм — радю...”), й саме тому — творить нові перспективи для мистецьких преображень кінця часів. Його Слово — більш як мистецтво! Стус — свідчення нездоланої сили й гідності нашого народу.

Віталій СОВА,

член Національної спілки журналістів України,
Лубенський медіа-клуб

Майбутній поет народився 1938 року на Вінниччині. Його батько, Семен Дем'янович, рятуєчись від доносів і переслідувань, мусив залишити домівку й податися на Донбас. Невдовзі до нього переїхала дружина Уліна Яківна з донькою Марійкою та найменшеньким — Василем (він був четвертою дитиною в родині).

Школу Василь закінчив із медаллю, вступив до Донецького педагогічного інституту за фахом українська мова та література. Після його закінчення — сільська школа, учителював на Кіровоградщині, поблизу містечка Гайворон, на межі з Вінниччиною. Там “відпочивав душею”, як пізніше згадував Стус.

Перші вірші надрукував 1959 року в “Літературній газеті” (нині “Літературна Україна”) з благословення Андрія Малишка, який тоді написав: “Нам здається, що творчість 21-річного вчителя з Вінниччини Василя Стуса має хороші поетичні зерна... Добре знання мови визначає культуру цього молодого здібного літератора”.

Цього ж року з Кіровоградщини Василя Стуса призивають до лав Радянської армії. У листі до товариша Анатолія Лазаренка у жовтні 1959 року Стус писав: “Чудесні проводи влаштували в селі — учні, педколектив, знайомі. За селом я жалкую, хоч, признаюсь, живу у селі, замало його любив... Це сільське оточення було — як для мене — незвичайним, і через це — здається, дало мені велику користь. Нові люди, звичаї, навіть побутові дрібниці — по-новому тишили і подразнювали мене...”

Тривожні думки змушували братися за ручку, папір й починали листуватися зі своїми друзями, знайомими, розповідаючи про службу в Лубнах. У листі до Ана-

Незгасна свіча

Життя видатного українського поета, літературознавця, правозахисника, політ'язня радянських концтаборів, лауреата Національної премії імені Т. Шевченка (посмертно), Героя України (посмертно) Василя Стуса пов'язане з Лубенщиною, що на Полтавщині.

толія Лазаренка Стус писав: “Я досі не знав, що таке солдат. Я не знав, що його треба і жаліти. Слухав я в Лубнах, на Полтавщині, — хоч тут повезло. Маю стати зенітником, може, й піхота, але це не так важливо... Часу мало. Читати-писати нічого не можна. Оце важко. Хлопці-друзі в більшості розвинені, енергійні, і це скрашує смуток...”

А ось уривок із листа до товариша Віктора Дідівського, написаного навесні 1960 року: “Ти цікавишся моєю службою. Вона — така ж, як була і в тебе — дуже приємна і дуже повільна. Відколи вже я тут, а пройшло тільки 3 місяці. Піхота частково мені до серця. Йі-богу, піхота бродить степами-лісами, яругами і вдень і вночі, і взимку і літом, і мені, в душі трохи романтику, це править за хорошу поживу. Скоро піду в перше “увольнення”, тоді стане на душі легше... Зараз у мене творчий застій. Єдине — пишу оце листи і то з великими потугами, щоб хоч трохи розігнати, розбурхати якесь отупіння, що в мені і навколо мене... Між ін-

шим, цей приблизний майже уявний солдатський спокій пішов мені на користь. Я фізично зміцнів і навіть поправився...”

Навесні 1960 року Василь Стус ділиться своїми враженнями від відвідання краєзнавчого музею в Лубнах у листі до Бориса Дорошенка: “...Зараз я тобі можу розповісти цікаві факти з історичного минулого Лубенського району. Існують Лубни з 988 року. Тут досі зберегся монастир десь приблизно XII ст., де посідав місце, правда, уже згодом, Ісая Копинський. Тут, у Лубнах, народилась і проживала з сім'єю Анна Петрівна Керн, отож спинався Пушкін, їдучи в Одесу, бував Глінка — обоє біля своєї коханої. Бував і Гоголь (в музеї збереглася його паличка). Шевченко тут був своїм. Славний Ромоданівський шлях — це ж тут, рукою подати. З Лубен родом Надія Кибальчич (з району). Земля Лубенщини належала Михайлові Вишневецькому, що збудував на догоду вибагливій дружині замок, зруйнований десь 1648 р. в час визвольної боротьби. Тут відступав Наливайко, гнаний під Лубнами ляхами, та й Солониця — зовсім близько... Старовинний монастир XI століття відбудовували Самойлович і Мазепа. Кожен камінь зберіг сліди історії. Не дивлячись на всі сучасні і вже установлені метаморфози є немало гордого і самоусвідомленого у людей цього краю. Якийсь архітектор з Москви записав у книзі відвідувачів музею, що ось, мовляв, яке горе — російська мова в музеї не в пошани і всі написи та роз'яснення зроблено, бач, виключно по-українськи, і він мав рацію. Був цілком щирий і справедливий в своєму обуренні... В музеї є одяг XVI—XVIII століть простолюду, збережений до ниток, до нашивок. Є запорізькі печаті і печаті міста по магдебурзькому праву. Є дві грамоти Богдана Хмельницького. Є їх люльки — запорожців — їх шаблі і побутові речі, є кольчуга і польська кіраса тих часів. Словом — враження чудові од міста... Чим більше Лубни “веснішають”, тим глибше закохуюсь в них...”

У Стуса склалися певні стосунки з командирами, особливо з сержантами. У кожній ситуації мав власну думку, готовий відстоювати людську честь і гідність. Так непросторо формувалася й загартувалася його свідомість громадянина — Патріота.

Інакше не могло й бути. Стус і в армії поведився так, як годиться людині з педагогічною освітою. Спілкувався з товаришами по службі винятково українською, що в ті часи було рідкісним явищем.

Після служби, яку продовжив на Уралі, Василь повертається на Донбас. Працює викладачем української літератури в Горлівці, літературним редактором у місцевій газеті... Післяармійський час, — згадував пізніше Василь Стус, — уже був часом поезії...

Подальша життєва доля цього Великого Українця наповнена трагічними подіями. Помер Василь Стус у ніч із 3 на 4 вересня 1985 року в карцері табору особливого режиму в селищі Кучино Пермської області. Він був талановитим поетом, мужнім і вірним сином України. Як і Тарас Шевченко, прожив лише 47 років. Як і Великий Кобзар, багато років свого життя провів у катівнях і в засланні.

У цей ювілейний для нього рік благословенний Посульський край із глибокою шаную згадує Героя України Василя Стуса, у багатостраждальній, але безсмертній долі якого не останнє місце посідає й наша Лубенщина.

“Великі композитори минулого неодноразово наголошували — опери мусять звучати в перекладі, мовою, зрозумілою для слухача”.

Максим СТРИХА,
професор кафедри перекладу
Київського університету імені
Бориса Грінченка

Скарби вокальної класики — українською Юрій Отрошенко. П’єси і переклади співаної поезії. К.: Арт Економі, 2012. — 360 с.

Юрій Отрошенко (1937–2012) — лікар,
митець і перекладач (автопортрет)

Книжка, про яку напишу, потрапила мені до рук випадково: її приніс київський науковець, співробітник Інституту електрозварювання Володимир Тольба, який услід за своїм батьком, легендарним диригентом Веніаміном Тольбою, досі віддано переймається тим, аби українська звучала з наших оперних сцен. Про автора книги, київського лікаря Юрія Отрошенка (1937–2012) я ніколи раніше не чув. Але швидко пересвідчився, що ця книга — особлива серед наших книжкових новинок. Окрім невеликої віршованої драми “Мазепа” і уривків з іншої віршованої драми “Маруся Чурай”, вона складається з перекладів. Причому переважно — з перекладів текстів, призначених для співу: від класичних арий і романсів до бардівських пісень і популярних шлягерів.

...За часів дитинства автора цієї рецензії радіо транслювало не лише “барабани” кантати, присвячені черговому “з’їздові рідної партії”. Досі пам’ятаю голоси Івана Козловського, Бориса Гмирі, Михайла Гришка, Лариси Руденко, які виконували арії Верді й Бізе, романси Шуберта й Лисенка (список співаків і композиторів можна продовжувати!) Кожен такий твір був мікроставою, де вирували пристрасті й почуття. І він спонукав слухача полюбити добру класичну музику...

Наголошу на важливій обставині: так було тоді, бо й арії, і романси звучали тоді в перекладах. Текст був зрозумілий — і разом із музикою він змушував слухача співпереживати. Винятково українською аж до кінця 1970-х звучали й вистави Київської опери. Переклади для них робили Максим Рильський і Микола Бажан, Борис Тен і Микола Лукаш — люди, наділені не лише дивовижним відчуттям слова, а й тонким розумінням музики.

ше в перекладі. На жаль, ми в Україні поспішили знищити явище українськомовної опери й українськомовної вокальної класики взагалі.

Сьогодні майже скрізь у наших консерваторіях молодих співаків фактично вже не вчать працювати зі словом. Навіщо? Адже цих слів однак не розуміють ані слухачі, ані часто й самі виконавці. (Ази італійської їм ще так-сяк дають, а ось про якість їхньої німецької чи французької взагалі краще промовчати; ці співаки можуть і не здогадатися, що в піснях Шуберта є зміст). Відтак є разюча відмінність між тим, як інтуїтивно кожне слово в партії Ріголетто незабутній Сергій Козак (і від його “Та хто ж... отой... забитий?...” фізично по шкірі бігли мурашки) — і тим, як виспівають це їхньою квазі-італійською сучасні солісти Національної опери України.

Водночас вокальна класика (уже незрозуміла, а тому для більшої й нецікава) цілком зникла з наших електронних ЗМІ, які відтак виховують усе, що завгодно, окрім доброго смаку й високих естетичних критеріїв. Та й у філармоніях добрі концерти з програмами класичних романсів ніні вже рідкість.

Але якщо сьогодні котрийсь із молодих (чи й старших) виконавців надумав був сформувати собі українськомовний класичний (чи й сучасний) репертуар — йому було б дуже непросто. Адже, на жаль, навіть класичні оперні переклади Рильського, Бажана й Лукаша здебільшого ніде не друкувалися...

Книга перекладів Юрія Отрошенка значною мірою заповнює

цю прогалину. Ось як відтворено в ній знамениту “Застільну” з “Травіати” Верді:

*Хто любить — хай візьме кохану
в обійми*

*І високо келих підійме!
Веселоців миті прийшли,
тож радіймо,
За любові пиймо до дна!*

А ось шляхетна й печальна пісня Вольфграма з Вагнерового “Тангейзера”:

*Видінням смерті темна ніч лягає,
Долину чорним кременем покриває,
Душі, що мріє про височину,
Навіоє жахливу тайну.*

А ось — зворушлива пісня Сольвейг з Гріговего “Пера Гюнта”:

*Пролине зима і весна, наче мить,
Весна наче мить;
Вже й літа нема і осінь промчить,
І осінь промчить.*

А ось — популярний романс Таривердієва на слова Цветаєвої з відомого кінофільму:

*Не ваша я і ви ще не мій,
І мучусь я із того і радію,
Що я із вами — на землі одній
І що на щастя — маю ще надію.*

А ось — пісенька Булата Окуджави, що стала своєрідним гімном “шістдесятництва”:

*Хто б звів меч на наш союз —
Найгіршої діждеться карі,
Я за життя його не дам
Бодай ущент розбитої гітари.*

Автор рецензії стримує в собі бажання й далі цитувати уривки з улюблених арий, романсів і пісень. Натомість він хоче наголошити: ці переклади часом є більш, а часом менш вишуканими. Часом вони цілком оригінальні, а часом — радше є наслідком редагування варіантів попередників (це вважають цілком прийнятним німці: мовляв, навіщо відмовлятися від чужих вдалих знахідок, підкоряючись правилу “нехай гірше, аби інше?”). Але в

усіх випадках ці переклади бездоганно вокалізуються і прекрасно лягають на музику.

Адже вокальний переклад має свої особливості. Скажімо, вища нота неодмінно дасть наголошений склад — і тому навіть дуже добрий переклад “для читання”, зроблений без зазірання в ноти, може при співі “не звучати” (або й звучати пародійно). Натомість переклади Юрія Отрошенка — то саме добрі вокальні переклади, з якими співакам буде легко й зручно.

Мені хотілося б, щоб ректори наших консерваторій і музичних факультетів педагогічних ВНЗ неодмінно придбали цю книжку для своїх бібліотек і рекомендували її викладачам і студентам. Адже тільки з відомою від бездумних вокалізів на механічно завчені чужомовні тексти й повернення до осмисленого слова може розпочатися ренесанс вокальної класики в Україні, її повернення до масового слухачького загалу. Втім, знаючи, хто сьогодні здебільшого керує в нас вокальною освітою, я не маю з цього приводу великих ілюзій.

А ось для здійснюваного силами ентузіастів з українськомовної “Вікіпедії” проекту “Світлова вокальна класика — українською” книга перекладів Юрія Отрошенка стане справжньою знахідкою. І, можливо, саме так, через інтернет, почнеться таки повільне, але неухильне повернення української мови в царину класичного співу. І тоді, коли це, нарешті, відбудеться, майбутні виконавці й слухачі з вдячністю згадуватимуть київського лікаря швидкого допомоги, який за велінням серця, всупереч моді й обставинам, перекладав вокальну класику українською.

Оксана ШАЛАК,
член НСПУ, кандидат
філологічних наук

Виколихування місяця

Коли вчитатися в тихі слова, відчутти таку несилувану ритміку — заплющити очі і побачити все, про що каже авторка, — одразу можна збагнути, яке довкола все шемке, трепетне і непроминуше:

Ця хмарка — ніби палац золотий.

А та — немовби хата

з ластівками.

— Котру ти собі вибереш?

— А ти?

*— Мені б оту, щоб так було,
як в мамі.*

Ви ж добре пам’ятаєте улюблені книжки наших дітей: казки Ганса Християна Андерсена чи “Пригоди Невідомика” Бенні Андерсена, казку “Діти складува” Марії Гріпе і повісті Ести Кнутсона про Пелле Безхвостого, “Викрадача ангелів” Еви-Марії Люнд та “Вафельне серце” і “Тоня Гліммердал” Марії Парр?! Їх українською мовою переклала письменниця Галина Кирпа, яка з любов’ю вибирає в данській, шведській, норвезькій літературах прекрасні твори...

А чи знаєте ви поезію і прозу самої Галини Кирпи? Який же дивовижний світ відкриває збірка її вибраного, яку видало тернопільське видавництво “Богдан”!

Її “Місяць у колісці” — не просто образ, то такі справжні-сінський місяць, якого бабуся Ніч купає у Дніпрі, співає йому коліскових, вигойдуює свого пестунчика, аж доки той не “виросте в повню”... Отож ця книжка про духовне зростання кожного з нас. Ця поезія — і для маленьких, і для дорослих читачів:

*Стою серед луку. Пташечка
тенька.*

*Бабки до вечора в п’ємзурки
грають.*

*Я проти неба — така маленька:
до мене хмарки не долітають...*

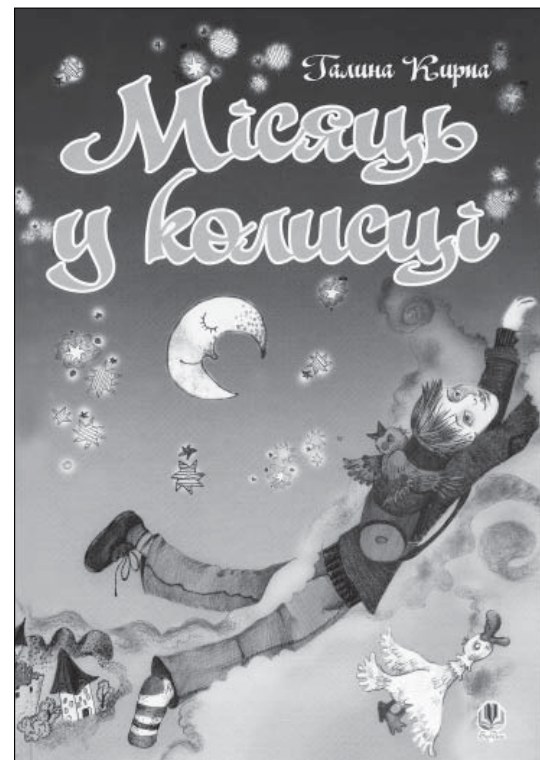
Останні рядки кожен прочитає по-своєму, але їм неодмінно знайдеться місце у серці кожного. Бо хіба знаєш, хто розмовляє: двоє малюків, що вгадують у хмарах захмарне, а чи дорослі, які давно не зводили до неба очей — і, онімлі, раптом нашукали собі серед хмар найрідніше?... У цьому — таємниця універсальності поезії Галини Кирпи.

Вірші “Місяць у колісці” — наскрізь метафоричні, поетичні образи — справді зрими, а інтонації — такі довірливі й рідні: тут ранок “запливає... голубим човном”, стежи “на долинні літа” — мов сірі вужі, а “Дні про поплакує за літом”... На якомусь глибинному рівні ця поезія пов’язана з українським фольклором. Часом надбудуєш вірш-загадку (“Півень”), іноді — кумулятивну казку (“Безкінечна

жабка”), а подекуди — замовляння (“Пане Сонечку Великодне”). Тут багато героїв, які напевно прибували із народної казки (їжак, зайчик, котик); як і в колісковій пісні, — лагідна мелодика; тут — так несподівано переосмислені фольклорні мотиви (“Нічне дерево і моє”, “Зима з Літом стрічаються”)...

Не менш захоплива проза Галини Кирпи. Цикл ліричних новел “Катруся з роду Чимчиків” — зворушливі оповіді про дівчинку, у якої велика гарна родина: з дідусем Катруся пасе черідку, з татом — мандрує до Купавської Луки, Чебрецевої Галяви і Мурашиних Гір, з мамою — спостерігає, як Сонячний Зайчик-вітвіник у хованки грається... А ще ж до Катрусі вночі приходив Лев Золотин, щоб утішити, коли татко потрапляє до лікарні. Оповіді про Катрусині пригоди — водночас і казкові, і реальні; світ вигадки і світ буденний — це такі той самі-сінський світ, тільки домальований уявою дівчинки-вигадниці!

Серед вибраного — і оповідання для значно старших: “Викликаю на дуель”, “Герань у золотому горщику”, “Легка задача”. Психологізм цієї прози ґрунтується на осмисленні цілком реальних історій, де харак-

тери героїв — не галерея чорнобілих портретів, а як влучно зауважила літературознавець Наталя Дзюбишина-Мельник, портрети “дитячої душі”...

Окремий розділ “Місяця...” — переклади з білоруської, данської, норвезької і шведської. І тут ви ще раз зауважите, якою розкішною українською мовою Галина Кирпа дає змогу загово-

рити персонажам данської народної казки, шведських народних віршів чи пташкам і звірятам із “Весни восени” Володимира Короткевича...

Відомих, мало-відомих і такі зовсім невідомих авторів відкриває для нас перекладачка. Ганс Християн Андерсен, Аксель Валленгрен, Ейнар Екланн, Фам Екман, Гуго Гамільтон, Інґрід Шестранд, Станіслав Шушкевич, Сергій Граховський, Ніна Матяш, Сергій Панізнюк — ось неповний перелік тих чужомовних письменників, чий казки, оповідання, поезію ви зможете по-

читати у цьому розділі — і зрозуміти такі усе, про що вони пишуть, бо найголовніше — навчитися говорити серцем:

*Коли мій дідусь
не промовляє вустами,
то промовляє очима,
і я розумію майже усі слова,
яких він не каже.*

(Сів Відерберг, “Дідусь”).

Життя не обділило мене зустрічами з цікавими людьми

Нинішній рік для кавалера Орденів II та III ступенів Княгині Ольги й Варвари Великомучениці, народної артистки України Раїси НЕДАШКІВСЬКОЇ — ювілейний: 17 лютого їй виповниться 70!

В історію українського кіно вона увійшла юною школяркою, майстерно розкривши образ Мавки в “Лісовій пісні” В. Івченка, а за півстоліття творчої діяльності створила багато прекрасних жіночих образів у фільмах “Телефоністка”, “Подорож у квітень”, “Сон”, “Помилка Оноре де Бальзака”, “Голос трави”, “Роксолана”, “Царева наречена”, “Біндюжник і король”, “Комісар”, “Вавилон-XX”, “Ярослав Мудрий” та багато інших. Натхненні жіночі образи, створені Недашківською в кіно й на сцені Київського молодіжного театру й театру “Під зоряним небом”, зробили її “Обличчям українського кіно”.

Свою вроду актриса вдало підкреслює: її одяг екстравагантний, як правило, це колоритний костюм, невід’ємними атрибутами якого є шалі, прикраси, каміння, підвіски і персні. Вражають головні убори: оригінальний капелюх або чалма, яка, за її словами, стимулює тримати високо голову. Хоч би де з’явилася Раїса Недашківська, вона завжди вирізняється серед загалу, притягуючи до себе увагу.

— Я в житті не була обділена людською увагою і любов’ю. Життя дарувало зустрічі з цікавими, яскравими особистостями. У пам’яті зринає багато імен, але переважна більшість із них уже в іншому світі. Це Віктор Івченко і Нінель Мишкова, Микола Яковченко і Марія Капніст, унікальний художник Віктор Зарецький і Нонна Мордюкова.

— **Серед згаданих імен були й ті, хто відкрив Вам світ прекрасного і допоміг у виборі професії?**

— Свої перші кроки у мистецтво зробила у хореографічній групі київського Палацу піонерів. Потім — драматичний гурток під керівництвом В. Губатенка, учня Л. Курбаса, гурток художнього слова з чудовою Вірою Жуківською. Саме вона навчила мене любити поезію. А як вона її відчувала! Вона відкрила для мене цілий світ! І, природно, відразу стала не тільки моїм творчим наставником, а й духовною мамою. Саме завдяки їй я вирішила вступати до театральшого. Протягом усього її життя тривала наша дружба.

— **Але світ кіно Вам відкрив В. Івченко. Окрім “Лісової пісні”, Ви зіграли у його фільмі “Гадюка”.**

— У “Гадюці” знімався практично весь наш курс. Іван Миколайчук, Олексій Кондратенко, Борис Брондуков і Борис Івченко — син Віктора Івченка... Віктор Івченко був для нас усіх Учителем із великої літери. Під час зйомок ми потоваришували з Нінель Костянтинівною. І особливо близькими стали 1972 року, коли помер Учитель. Але поки не настав той чорний день, на наших очах розгорілася справжнє велике кохання. То були радянські часи і змінювати сімейне життя було небезпечно. Але його любов була сильнішою над усе. Віктор Івченко розлучився з дружиною і одружився з Нінель Костянтинівною. Він не просто любив цю жінку — обожнював її. Жодного дня не міг бути без неї... Це була його доля. Після його смерті її страшенно образили: не дали довести до кінця акторський курс, хоч Нінель Костянтинівна була шалено талановитою і могла б стільки дати студентам!

— **На одному з кінофестивалів “Золотий витязь” Ви представляли документальний фільм свого, нині вже покійного, друга Віктора Василенка про Марію Капніст...**

— Ці монолози — данина пам’яті Марії Ростиславівни, з якою пощастило тісно спілкуватися в останні роки її життя. Досі бачу, як Капніст біжить по алеї бульвару Шевченка... І мрію, щоб у цьому ширянні її увічнили в бронзі десь неподалік Володимирського собору, з яким у неї давній зв’язок: батьки Капніст внесли свою дециму в його спорудження. Про це вона прохопилася, коли ми ви-

падково зустрілися в тролейбусі. А познайомилися ми 1961 року на зйомках фільму “Дмитро Горицвіт” за романом Михайла Стельмаха, пізніше разом працювали на Одеській кіностудії у фільмі “Квартет Гварнері”.

Потомствена дворянка, графиня Марія Ростиславівна, з роду поета Василя Капніста, прожила довге, неймовірно мученицьке життя: табори, втрачене кохання, народжена в пеклі дитина... Вона завжди стежила за собою і займалася йогою. Мала гарну фігуру. Ми разом ходили у танцклас при студії кіноактора. Після занять, коли ми всі вже важко дихали, вона ще робила кульбіт. І це в шістдесят п’ять років! Вона завжди робила те, що відчувала. Поняття “час” втратила. Могла прийти в гості о першій-другій годині ночі. Перехожих із букетами в руках шокувала тим, що нахилилася й починала розмову з квітами, немов вони були її давніми знайомими. Також зверталася із запитаннями до тварин, була ніжна навіть із тарганами. Але особливий привілей у неї мали квіти. Ніколи не проходила повз в’янучу викинуту квітку. Приносила її додому, відрізала голівку і клала у воду. У її ванній часто плавали квіти. Вона справляла враження надто товариської і говіркої дами. Але варто було порушити не ту тему, відразу замикалася або відволікалася. Якось у неї дома я зустріла особу зі спорідненою їй манерою поведінки. І замінила на порозі... На мене дивилася імператриця, породиста стара пані з гравіур минулого століття. Капніст тиженько підштовхнула: “Раєчко, знайомтеся, мадам Колчак”. Мадам Колчак узула щось схоже на шкільні туфлі, і ми вирушили в парк. Заклавши руки за спину,

В. Зарецький. Портрет Р. Недашківської у ролі Катерини Білокур

мадам Колчак постійно відштовхувала нас убік, намагаючись окреслити тюремне коло. Наша прогулянка була схожа на арештантську. Розмовляли тихо, напівфразами...

...Усе, що стосується Капніст, вражає. Життя її предків овіяне легендами. Її доля — пекельна боротьба. Вона до останнього залишалася в чомусь непристосованою, довірливою, як дитина.

Померла багатостраждальна графиня від набряку легенів, які виявилися найслабшим її місцем. Усі знали, що вона мріяла бути ближчою до свого славетного предка Василя Капніста. Її прах спочиває на Полтавщині, як вона і заповіла, неподалік маєтку. Музей розташований в одній із хат. Адже маєток Капніст розібрали на цеглини ще за радянських часів.

— **Вам пощастило спілкуватися з корифеєм українського театру Миколою Яковченком. Як Ви з ним познайомилися?**

— Десь на зйомках, я вже й не пам’ятаю, це так давно було. Ми спілкувалися з ним на кіностудії. Потім разом із його дочками їхали до Одеси. Микола Федорович був неймовірним батьком, він так уболівав за своїх дівчаток!

Яковченко був унікальною особистістю. У нього була дуже специфічна мова, вимова, звук. Усі його дуже любили, були готові слухати завжди. Біля нього грілися всі. Тільки глянувши на нього, відразу посміхались. Про актора ходило безліч анекдотів. Мабуть, він з дитинства постійно щось вигадував. Це була людина, яка любила влаштовувати свято, щоб іншим веселіше і радісніше жилося. Скільки було тоді акторів відомих, які грали головні ролі, але ми пам’ятаємо і згадуємо Яковченка, йому пам’ятник поставили. Біля нього та його песика завжди хочеться посидіти, сфотографуватися напам’ять.

— **За роль Марії у фільмі “Комісар” Ви отримали найвищу нагороду Спілки кінематографістів “Золоту Ніку” (1988 р.). Вас відразу затвердили на роль?**

— Коли вирішувалася доля виконавиці ролі Марії, Аскольдов відчув тиск із боку акторів Н. Мордюкової та Р. Бикова, які наполягали, щоб він відмовився від моєї кандидатури. Аргументів колеги наводили безліч і пропонували інших актрис, а Биков навіть радив віддати усі мої репліки йому, щоби моя героїня була німою. На його думку, це було б навіть добре, бо, мовляв, моя німота буде гарною метафорою німоти єврейського народу. Спочатку Аскольдов розгубився, але оговтавшись від тиску, рішення свого не змінив, усе залишилося на своїх місцях, і я не “онімала”.

— **Як склалися Ваші стосунки?**

— Для мене це був непростий період... Мордюкова спочатку ставилася до мене з обережністю. І мені треба було впоратися зі своїми емоціями і постійно доводити, що можу зіграти цю роль. Але найскладнішою була сцена, в якій я приймала пологи у комісарі — героїні Мордюкової. Вона стала для мене справжнім випробуванням, бо я повинна була з усієї сили бити по обличчю героїню, яка під час пологів втрачала свідомість. Як це зробити, я не уявляла. Вдарити Мордюкову ніяк не наважувалася... З часом у нас із Мордюковою склалися приятельські стосунки, ми товаришували. Коли я була в Москві, бачилися.

Вона — перша людина, яка привітала мене з отриманням “Золотої Ніки”.

— **Вам пощастило зняти фільм про Віктора Зарецького. Яким Ви його пам’ятаєте?**

— В. Василенко знімав його під час роботи над фільмом “Буйна”. Було це 1990 року. Зарецький тяжко переживав трагічну смерть Алли, свого батька і фактично уже помирав. Рятуював себе тільки мистецтвом: гарними пейзажами, жінками, з яких писав королеви і цариці. Створив він і мій третій портрет. Другий написаний ним в Англії, його продали родичі. Я приїжджала до нього на сеанси, він малював мене саме у ролі Катерини Білокур. Я там молодосінька така. Цей портрет зберігається в Яготинському музеї серед його робіт. А ось портрет, який виставлявся у Києві, стоїть у моїй кімнаті. Віктор Зарецький писав його навесні і щодня приносив мені троянди, бузок і казав: “Рафаель малював свою ма-

донну в оточенні ангелів, а я тебе — у півняві квіткування”.

— **Як виживали в роки творчого мовчання?**

— Від товариства “Знання” їздила не тільки Україною, а й по всьому СРСР, читала вірші, брала участь у кіновечорах, творчих зустрічах і зрозуміла, що можу реалізуватися на сцені. 13 років працювала у Молодіжному театрі, а 1994 року пішла у театр “Під зоряним небом” — безкоштовний театр для інтелігенції. Сьогодні я працюю заступником голови Національної спілки театральних діячів України, є членом Національної спілки кінематографістів України та правління акторської агенції СКУ “Гільдія кіноакторів”. До СТД України я перейшла працювати заради того, щоб Верховна Рада ухвалила Закон про меценатство. Він украй потрібний. У всьому світі діє такий закон. Багаті люди повинні бути зацікавлені вкладати гроші в культуру, це повинно бути престижно.

— **Чи почуваетесь щасливою сьогодні?**

— Людям для щастя треба мало! Згадайте, у “Щасті” моя улюблена Леся Українка писала: “Боже мій, що люди шукають щастя? На одного воно глянуло коханими очима, іншого засіяло золотом, іншому світлом слави. Всіх зачарувало воно навек. Люди шукають щастя в любові, в славі і грошах. Це ж все миттєве... І чари його була отрута. Воно летючою зорею падало в серце і починало горіти. І хто хоч раз бачив його, той не збавив його до смерті... Попельний вогонь прокинувся в душах всіх людей. Всі шукали щастя. Всі хотіли мати його ціле в своїх руках, чи в любові, чи в славі, чи в грошах. Це все химери. Для нього віддавали все найдорожче. Губили себе і других. Сльози і кров лилися річками. Во ім’я його. А щастя літало по світу зорею, блискавицею, вогником бродячим. Миттєве все. І нігде не спинялось надовго. І ніхто не мав його ціле в своїх руках. І чутний був великий крик по всій землі: щастя, щастя, щастя...” Ми приходимо в цей світ, щоб зробити його кращим. Голі прийшли, голі підемо. Що залишиться після нас? Пам’ять. Це закон буття. Якби люди про це пам’ятали, то намагалися б робити добро. Бо тільки те, що віддаси, — твоє!

Літа спливають, а врода Раїси Степанівни не в’яне. І сьогодні, як у юності, коли вона проходить вулицями міста, перехожі озирються, а художники малюють її портрети.

Марія ВИШНЕВСЬКА,
м. Чернівці

Редакція “Слова Просвіти” вітає Раїсу Степанівну з ювілеєм! Зичимо, щоб її душа завжди була налаштована на любов, на радість, щоби, нарешті, Верховна Рада ухвалила Закон про меценатство!

“Володимир Гарбуз — митець добре знаний, але завжди несподівано відкритий”.

Олена ШУЛЬГА

Там, де енергія духу й часу

Цього зимового вечора Національний музей літератури засвітився теплими барвами: відкривав свою чергову персональну виставку творів малярства художник Володимир Гарбуз. У трьох залах зацвіли “Квіти вічні”, засвітився “Оберіг України”, залунали “Мелодія лісу”, “Березневі акорди”, відкрилися глядачам краєвиди Сумщини, канівські, поташнянські краєвиди. І все це — “Поміж небом і землею”.

Володимир Гарбуз — художник, графік, скульптор, добре знаний не лише в Україні, а й за кордоном. Його твори зберігаються і з роками набувають вартості у Парижі й Стокгольмі, інших містах. Тож виставка малярства з циклів “Барви рідного краю” (2007—2012) і “Космогонія українського народу” (1990—1995) — своєрідний звіт митця перед нами, глядачами, адже цього року Володимира Гарбуза номіновано на здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Цикл творів “Барви рідного краю” — пейзажі. Митець так означає цей жанр: “Пейзаж — це діалог художника із самим собою”. І справді, домінанта творчості — це покликання виразити свій душевний стан. Із цього приводу Володимир Гарбуз висловився: “Вірю у світло серед хаосу, у вічний рух і космічну енергію творчості — рух думки, інтуїцію, скарби підсвідомості й любов”.

Відкриваючи вечір, на який завітали шанувальники творчості художника, колеги, журналісти, директор Національного музею

літератури Галина Сорока із захопленням сказала: “Володимир Гарбуз — митець добре знаний, але завжди несподівано відкритий. У нашому музеї він часто проводить виставки, і завжди думаємо: чим здивує цього разу? Адже це самотня особистість, творчість якої ґрунтується на переконаннях, що не підлягають корозії. Він хоче зробити шлях до глядача максимально коротким.

Володимир Гарбуз бурхливий, емоційний і водночас витончений лірик. Може виступати заглибленим філософом, а може виявити тонкий гумор. Він завжди цікавий глядачеві. Творча стихія нуртує в ньому і спонукає до пошуків. Це виявляється не тільки в малярстві. Ми з нетерпінням очікуємо виходу в світ книжки, де Гарбуз виявляє себе як майстер слова.

Творчість Володимира Васильовича ґрунтується на усвідомленні себе як українця, на глибокій любові до рідної землі, на єдності з долею народу. Саме такий витончений митець, у якому осо-

бистісні переконання, громадянська позиція перебувають в органічному єднанні з творчою позицією, митець, що завжди долає дорогу до нових вершин, заслуговує на відзначення Шевченківською пре-

мією, адже давно має нашу з вами симпатію, любов і визнання”.

Галина Сорока передала слово старшому науковому співробітнику Інституту історії України НАНУ, кандидатів історичних наук заступникові голови Національної спілки краєзнавців України Руслані Маньківській. Саме Спілка краєзнавців представила Володимира Гарбуза на здобуття Шевченківської премії. Пані Руслана зазначила, що “полотна митця вражають художньою довершеністю, глибиною народною філософією, а його творчість додає душевних сил. Йому вдається зберегти нас від закріпачення наших душ”.

Заступник директора Національного музею Тараса Шевченка Тетяна Чуйко наголосила на відданості Володимира Гарбуза шевченківській тематичі впродовж 20 років. “У творчості митця, — сказала вона, — гармонійно поєднуються прадавнє язичницьке і християнське. У такому єднанні він читає Тараса Шевченка. Цим він вписується в будь-яку виставку, дотичну до Шевченка, — чи інтерпретації творів, чи ілюстрації до його творчості. Усі ми знаємо Гарбуза нестримного, поривчастого не тільки в малярських полотнах, а й у виступах на радіо, в художньому слові. Це світлоносний художник, ніжний, світлий, вишуканий і водночас драматичний. Він буває несподіваний, примхливий у своїх пошуках шляхів у майбутнє мистецтва”.

Колега художник, поет, скульптор Михайло Горловий захопив виставкою: “Я ходив залами і квітнув. Енергія, що її дарує Володимир Гарбуз, сонячна, лагідна, тепла. Це оригінальний, унікальний, геніальний і універсальний митець. У його доробку — графіка і живопис, монументальне мистецтво і скульптура”.

Володимир Гарбуз — виразник тієї формації митців, які прокладають шлях до якісно нової української культури, де традиції й ментальні коди епох переплелися з найновішими пошуками. Він завжди перебуває в пошуку і в дорозі. А коли митець у дорозі, в нього є надія.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2013

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 71 в “Каталозі”

на 1 місяць 9 грн 37 коп. на півроку 53 грн 37 коп.
на 3 місяці 27 грн 51 коп. на рік 105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

ПРОСВІТА

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка. Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор Павло МОВЧАН

Головний редактор Любов ГОЛОТА

Редколегія: Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора: Петро АНТОНЕНКО (279-49-47), Євген БУКЕТ (279-39-55)

Заступник головного редактора з виробничих питань: Наталія СКРИННИК (278-01-30 (тел./факс))

Відповідальний секретар Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи: Надія КИР'ЯН (270-55-57), Микола ЦИМБАЛЮК (279-49-47)

Відділ коректури: Тетяна ЩЕРБАК, Ірина ШЕВЧУК, Володимир ЖИГУН (278-63-69)

Комп'ютерна верстка: Ірина ШЕВЧУК, Володимир ЖИГУН (278-63-69)

Кореспондент: Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор Євген БУКЕТ

Бухгалтерія: 279-41-46

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у лютому — 27 500

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов'язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617

4 820095780016 13007